

4.

Ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας, το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος κατά τις διακυβερνήσεις της μεταπολιτευτικής περιόδου: Συγκριτική αξιολόγηση

Κωνσταντίνος Π. Τσαμαδιάς

Αναπληρωτής Καθηγητής, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα, μετά την παλιγγενεσία του 1821, παρουσίαζε –και ευλόγως– σημαντικές θεσμικές, δομικές και λειτουργικές υστερήσεις έναντι των χωρών εταιρών στη σημερινή ζώνη του ευρώ. Κατά τη δύσκολη πορεία της αντιμετώπισε δύο μεγάλες οικονομικές κρίσεις. Η πρώτη, η οποία ως επίκεντρο είχε το «Δυστυχώς, επιτωχέυσαμεν» του Χαρ. Τρικούπη, σημειώθηκε το 1893 και η δεύτερη ξεκίνησε το 1920 και κορυφώθηκε με τη διεθνή κρίση του 1929 (Δερτιλής, 2010). Επιπλέον, έλαβε μέρος στους δύο παγκόσμιους πολέμους, καταβάλλοντας βαρύ τίμημα σε ανθρώπινους και κεφαλαιουχικούς πόρους, ενώ βίωσε ένα μακροχρόνιο και καταστροφικό εμφύλιο πόλεμο. Παρ' όλα αυτά, από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 πραγματοποίησε γρήγορα βήματα οικονομικής και κοινωνικής προόδου. Στις 9/7/1961 υπέγραψε συμφωνία σύνδεσης με την τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η/11/1962, διεκόπη κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και ενεργοποιήθηκε πάλι μετά τη μεταπολίτευση, τον Ιούλιο του 1974. Την 1η/1/1981 κατέστη το δέκατο μέλος της ΕΟΚ/Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και την 1η/1/2001 το δωδέκατο μέλος της Ευρωζώνης. Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα, όπως και άλλες χώρες, εισήλθε στη ζώνη του ευρώ με ελαστική εφαρμογή των προβλεπόμενων οικονομικών κριτηρίων. Το θέμα της ένταξης «έκλεισε» μετά το 2005 από την τότε πολιτική ηγεσία της χώρας, η οποία, για προφανείς λόγους, διατύπωσε τη θέση: «Η χώρα μπήκε με το σπαθί της στην Ευρωζώνη». Τελευταία όμως, κα-

τά την περίοδο της κρίσης, το ζήτημα της τήρησης των προϋποθέσεων ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ άνοιξε και πάλι από διάφορες πλευρές.

Το 2007 ξέσπασε στις ΗΠΑ χρηματοπιστωτική κρίση (στεγαστικά δάνεια κ.ά.), η οποία διαχύθηκε στις χώρες της Ευρώπης και ολόκληρου του κόσμου. Η κρίση αποδείχτηκε σοβαρότερη απ' ό,τι είχε αρχικά εκτιμηθεί και εξελίχτηκε στη μεγαλύτερη μεταπολεμική παγκόσμια ύφεση. Σε αρκετές χώρες προκάλεσε κοινωνική περιδίνηση και πολιτική αστάθεια. Στην Ελλάδα οι επιπτώσεις άρχισαν από τα τέλη του 2008, έγιναν αισθητές το 2009 και εντάθηκαν τους πρώτους μήνες του 2010. Η ελληνική οικονομία, με χρόνιες υποβόσκουσες παθολογίες και δυσκολίες προσαρμογής στη ζώνη του ευρώ, ανέκοψε τον ικανοποιητικό ρυθμό μεγέθυνσης τον οποίο είχε μέχρι τα μέσα του 2008 και εισήλθε σταδιακά σε παρατεταμένη και βαθιά ύφεση, η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, αρχές του 2014. Τα δημόσια οικονομικά, όπως και σε άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ, επιβαρύνθηκαν και προς το τέλος του 2008 παρουσίασαν σημάδια «κόπωσης». Στις αρχές του 2009 η ηγεσία της τότε κυβέρνησης έλαβε πολιτικές πρωτοβουλίες και σταθεροποιητικά μέτρα. Οι πολιτικές πρωτοβουλίες και τα μάλλον ήπια για το μέγεθος της διαταραχής μέτρα δεν είχαν την αναγκαία πολιτική και κοινωνική στήριξη. Το διαχρονικό έλλειμμα κουλτούρας συνεννόησης το οποίο χαρακτηρίζει τη στάση των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων, οι εμποδωμένες κοινωνικές νοοτροπίες και το νοσηρό επικοινωνιακό περιβάλλον κυριάρχησαν.

Κατά τους εννέα πρώτους μήνες του 2009 έλαβαν χώρα δύο εκλογικές αναμετρήσεις, που οδήγησαν στην εναλλαγή των δύο τότε μεγάλων κομμάτων στην εξουσία. Η κυβέρνηση η οποία εκλέχθηκε στις αρχές του Οκτωβρίου, δέσμια του προεκλογικού της λόγου και των δεσμεύσεών της, όχι απλώς ακύρωσε την εφαρμογή των ήπιων περιοριστικών μέτρων που είχαν ήδη δρομολογηθεί, αλλά και προσέγγισε το πρόβλημα με ανορθολογικούς, άστοχους και γεμάτους αντιφάσεις χειρισμούς (για παράδειγμα, με τον Ν. 3808/10.12.2009 «Έκτακτη οικονομική ενίσχυση κοινωνικής αλληλεγγύης, έκτακτη εισφορά κοινωνικής ευθύνης των μεγάλων επιχειρήσεων και της μεγάλης ακίνητης περιουσίας και άλλες διατάξεις» επιβάρυνε με 1 δισ. ευρώ το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος του 2009 και του 2010), με συνέπεια την όξυνση της κρίσης. Από τις αρχές του 2010 η πιστοληπτική ικανότητα της χώρας υποβαθμιζόταν συνεχώς και, εξαιτίας του υψηλού χρέους και των λανθασμένων πολιτικών χειρισμών, βρέθηκε στο επίκεντρο μιας γενικευμένης κρίσης εμπιστοσύνης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αντιμετωπίσει οξύ πρόβλημα δανεισμού από τις «αγορές χρημάτων και κεφαλαίων» για την αναχρηματοδότηση του χρέους και την κάλυψη των ελλειμμάτων (Βαληνάκης κ.ά., 2013).

Τον Μάιο του 2010 η τότε κυβέρνηση οδηγεί τη χώρα στον Τριμερή Μηχανισμό Στήριξης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο), υπογράφοντας το «Μνημόνιο Ι». Τον Ιούνιο του 2011 εγκρίνεται το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής για την περίοδο 2012-2015, τον Φεβρουάριο του 2012 εγκρίνεται το «Μνημόνιο ΙΙ» (δεύτερο πρόγραμμα προσαρμογής) και τον Δεκέμβριο του 2012 ψηφίζεται το επικαιροποιημένο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016. Από τον Μάιο του 2010 εφαρμόζεται σκληρή περιοριστική πολιτική, η οποία είναι επώδυνη για τα νοικοκυριά και για τις επιχειρήσεις. Η δημοσιονομική προσαρμογή οδηγεί σε βαθιά ύφεση, η οποία, με τη σειρά της, καθιστά ακόμη πιο δύσκολη την επίτευξη των στόχων της προσαρμογής. Τη χρονική αυτή περίοδο η οικονομία διανύει μακρά περίοδο βαθιάς ύφεσης και υψηλής ανεργίας. Οι διαρθρωτικές αλλαγές και οι μεταρρυθμίσεις καθυστερούν. Από τα τέλη του 2012 και κατά τη διάρκεια του 2013 διαπιστώνονται ενδείξεις προώθησης της δημοσιονομικής εξυγίανσης, προσαρμογής και πειθαρχίας, επιβράδυνσης της ύφεσης, καθώς και δρομολόγησης των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων. Στο δημοσιονομικό πεδίο διαγράφεται τάση σταθεροποίησης. Όμως αυτή η τάση, ενώ είναι όρος αναγκαίος, δεν είναι ικανός για την ανάταξη της πραγματικής οικονομίας. Η εφαρμοζόμενη επιθετική «θεραπεία» μέσω της εσωτερικής υποτίμησης αποδεικνύεται πολύ υψηλού οικονομικού και κοινωνικού κόστους και είναι έντονα αμφιλεγόμενη.

Συνοψίζοντας, η Ελλάδα μεταπολιτευτικά είχε χαμηλή διεθνή ανταγωνιστικότητα, χαμηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης συγκριτικά με την προηγούμενη, μεταπολεμική περίοδο και προβληματικά δημοσιονομικά, τα οποία αποτυπώνονταν στα υψηλά δίδυμα ελλείμματα και στην ταχύτατη συσσώρευση δημόσιου χρέους. Διαχρονικά, παρουσίαζε υστερήσεις και διαρθρωτικές αγκυλώσεις στα πεδία των αξιών, των θεσμών, της πολιτικής, της οικονομίας, της δημόσιας διοίκησης, της αυτοδιοίκησης, της εκπαίδευσης, της υγείας, της κοινωνικής ασφάλισης κ.ο.κ. Τα κυρίαρχα ιδεολογήματα και η επικρατούσα κουλτούρα δυσκόλευαν τις αναγκαίες προσαρμογές. Οι ηγετικές πολιτικές, ακαδημαϊκές, επιχειρηματικές ελίτ, εν γένει, δεν ανταποκρίθηκαν επαρκώς στο δυναμικό ρόλο τους, ώστε να συμβάλουν στην πρόοδο της χώρας. Η συνέργεια όλων αυτών των παραγόντων είχε ιδιαίτερα αρνητικό αποτέλεσμα στην πορεία και στην προοπτική της χώρας.

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να εστιάσει στην παρουσίαση της χρονολογικής εξέλιξης του ρυθμού μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας, του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο, καθώς και στον υπολογισμό δεικτών μέσω των οποίων προσεγγίζονται οι

επιδόσεις κατά τις διαδοχικές υποπεριόδους διακυβέρνησης. Με τη χρήση των δεικτών αυτών πραγματοποιείται η συγκριτική αξιολόγησή τους.

Το υπόλοιπο μέρος της εργασίας διαρθρώνεται ως ακολούθως: Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται εμπειρικές προσεγγίσεις των προαναφερθέντων μεγεθών, ενώ πραγματοποιείται και η συγκριτική αξιολόγηση των επιδόσεων κατά τις διαδοχικές υποπεριόδους διακυβέρνησης. Στο τελευταίο μέρος της μελέτης παρουσιάζονται συμπερασματικά σχόλια.

2. Εμπειρικές προσεγγίσεις

Τα τελευταία πέντε χρόνια διαπιστώνεται κλιμάκωση των δημόσιων συζητήσεων σχετικά με τις διάφορες πτυχές των δημόσιων οικονομικών της χώρας. Όμως τις περισσότερες φορές, αντί για νηφάλιες και αντικειμενικές προσεγγίσεις με στόχο τον εντοπισμό, την ανάλυση των αιτίων της δυσμενούς εξέλιξης και την εξεύρεση τρόπων για την ενδεδειγμένη αντιμετώπιση του προβλήματος, κυριαρχούν οι σκοπιμότητες.¹ Το θέμα των δημοσιονομικών, της οικονομίας και, ευρύτερα, της στρατηγικής της χώρας πρέπει να προσεγγισθεί με σοβαρότητα και να διερευνηθούν οι αιτιώδεις σχέσεις κατά την ιστορική τους εξέλιξη. Παράλληλα, κρίνεται απαραίτητο να αξιολογηθεί αντικειμενικά η παρούσα κατάσταση, να καθοριστούν οι στρατηγικοί στόχοι και να σχεδιαστεί η εθνική στρατηγική για την ανασυγκρότηση της χώρας.

2.1 Εισαγωγικές επισημάνσεις

Πρώτη επισημάνση: Η παρούσα εργασία στοχεύει στην προσέγγιση, με ποσοτική τεκμηρίωση, απαντήσεων σε ερωτήματα όπως:

- Η ελληνική οικονομία είχε ικανοποιητικό ρυθμό μεγέθυνσης κατά τη διάρκεια της μεταπολιτευτικής περιόδου; Ποιοι ήταν οι μέσοι ρυθμοί κατά τις διαδοχικές υποπεριόδους διακυβέρνησης;
- Ποια ήταν τα ετήσια αποτελέσματα της διαχείρισης των δημόσιων οικο-

1. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι εκ των υστέρων, και μάλιστα προσφάτως, υψηλόβαθμος δημόσιος λειτουργός (πρώην διοικητής της Τραπέζης της Ελλάδος) ισχυρίστηκε πως «τα έλεγε από το τέλος του 2008» αρμοδίως. Αν είναι έτσι, τότε γιατί, εφόσον δεν εισακούστηκε για ένα μεγάλης σημασίας για τη χώρα ζήτημα, δεν υπέβαλε την παραίτησή του από την –υψηλού κύρους και απολαβών– θέση του; Επιπροσθέτως, πέρα από τη διαπίστωση των αυτονόητων επιπτώσεων στη χώρα από την παγκόσμια κρίση και τις γενικολογίες περί «αναγκαίων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων», αποφεύγει να μας διαφωτίσει σχετικά με τη συγκεκριμένη «θεραπευτική αγωγή» που πρότεινε τότε για την αντιμετώπιση της δυσμενούς εξέλιξης.

νομικών και ποια τα μέσα αποτελέσματα κατά τις διαδοχικές υποπεριόδους διακυβέρνησης;

- Το δημόσιο χρέος παρουσίαζε αυξητική τάση και με ποιο ρυθμό κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο; Ποια ήταν τα μέσα αποτελέσματα κατά τις διαδοχικές υποπεριόδους διακυβέρνησης; Πότε το δημόσιο χρέος κατέστη υπερβολικό (πότε υπερέβη ως ποσοστό του ΑΕΠ το κριτήριο του 60% και πότε το κριτήριο του 100%); Πότε προέκυψε η κρίση δανεισμού από τις αγορές χρήματος;
- Υπήρξε δημοσιονομικός εκτροχιασμός στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2007-2009, εν μέσω της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης;
- Πώς εξελίχτηκε η πειθαρχία στην εκτέλεση των ετήσιων κρατικών προϋπολογισμών μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη;

Δεύτερη επισήμανση: Είναι γνωστό ότι η δημοσιονομική πολιτική, η οποία αφορά κυρίως τα δημόσια έσοδα, τις δημόσιες δαπάνες, τον κρατικό προϋπολογισμό και, συνακόλουθα, το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος, ασκείται από την κυβέρνηση. Ως εκ τούτου, είναι προφανές ότι τα έτη κατά τα οποία διενεργήθηκαν εκλογές και σημειώθηκε αλλαγή κομμάτων στη διακυβέρνηση της χώρας τα δημοσιονομικά αποτελέσματα επηρεάστηκαν από τις πράξεις και τις παραλείψεις και των δύο διαδοχικών κυβερνήσεων. Επιπροσθέτως, ο ποσοτικός προσδιορισμός αυτών των επιδράσεων είναι εξαιρετικά σύνθετο ζήτημα. Για τους λόγους αυτούς η παρούσα εργασία θέτει τα συγκεκριμένα έτη εκτός των υποπεριόδων διακυβέρνησης. Λαμβάνονται μόνο ως έτη βάσης για τη μέτρηση των μεταβολών κατά τις επόμενες υποπεριόδους.

Τρίτη επισήμανση: Οι κυβερνήσεις τις οποίες ανέδειξε ο ελληνικός λαός με την ψήφο του κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο και είχαν θητεία διάρκειας τουλάχιστον ενός πλήρους ημερολογιακού έτους παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Τέταρτη επισήμανση: Τα στοιχεία των χρονολογικών σειρών τα οποία εμπειριούνται στους πίνακες που ακολουθούν και αφορούν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), το δημοσιονομικό αποτέλεσμα και το δημόσιο χρέος κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο 1975-2012 έχουν ληφθεί από τη βάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής AMECO (European Commission, 2013). Τα στοιχεία εμπειριούνται τις παρεμβάσεις που έγιναν από τη Eurostat και την ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2010, 2011, 2012, 2013), παρεμβάσεις οι οποίες αύξησαν το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος για τα έτη 2009, 2008, 2007 και 2006 και μείωσαν το ΑΕΠ. Είναι γνωστό ότι το θέμα των παρεμβάσεων παραμένει ανοιχτό τόσο στην ελληνική Δικαιοσύνη όσο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Πίνακας 1. Υποπερίοδοι διακυβέρνησης κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο

Περίοδος διακυβέρνησης	Χρονική διάρκεια	Κυβερνών κόμμα	Πρωθυπουργός
I	21/11/1974-21/10/1981	ΝΔ	Κ. Καραμανλής (21/11/1974-10/5/1980) Γ. Ράλλης (10/5/1980-21/10/1981)
II	21/10/1981-2/7/1989	ΠΑΣΟΚ	Α. Παπανδρέου
III	11/4/1990-13/10/1993	ΝΔ	Κ. Μητσοτάκης
IV	13/10/1993-7/3/2004	ΠΑΣΟΚ	Α. Παπανδρέου (13/10/1993-22/1/1996) Κ. Σημίτης (22/1/1996-7/3/2004)
V	7/3/2004-6/10/2009	ΝΔ	Κ. Καραμανλής
VI	6/10/2009-11/11/2011	ΠΑΣΟΚ	Γ. Παπανδρέου

Πηγή: Wikipedia, 2013.

Αμέσως παρακάτω αναφέρονται συνοπτικά μόνο οι παρεμβάσεις τις οποίες πραγματοποίησαν η Eurostat και η ΕΛ.ΣΤΑΤ. και αναφέρονται στο δελτίο (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2010), αν και μελετητές ισχυρίζονται ότι υπήρξαν εκτενέστερες.

ι. Συμφωνίες ανταλλαγών εκτός αγοράς (off-market swaps)

Κατέγραψαν επιβάρυνση ύψους 5,33 δισ. ευρώ (δηλαδή 2,26% του ΑΕΠ) στο δημόσιο χρέος για το 2009, αλλά και για τα έτη 2008, 2007 και 2006, από το swap το οποίο είχε συνάψει η Ελλάδα το 2001 με την Goldman Sachs.² Ο χειρισμός αυτός δεν επιβάρυνε το χρέος του 2001, απλώς το «καμουφλάρισε» και το μετέφερε πολλαπλάσιο στο μέλλον. Σημειώνεται ότι οι ακριβείς λεπτομέρειες γύρω από τη συγκεκριμένη συμφωνία δεν έχουν δημοσιοποιηθεί. (Αληθεύει άραγε ότι η Ελλάδα θα πληρώσει για αυτό το swap στην Goldman Sachs 21 δισ. ευρώ μέχρι το 2037;)

2. Το swap είναι ένα χρηματοοικονομικό προϊόν. Η Ελλάδα το 2001 δανείστηκε από την Goldman Sachs μέσω swap για να μην επιβαρύνει το δημόσιο χρέος του έτους, προκειμένου να καταφέρει να ενταχθεί στην Ευρωζώνη. Την τακτική αυτή ακολούθησαν και άλλες χώρες. Ο χειρισμός αυτός όμως μετακάλυψε χρονικά τις επιβαρύνσεις στα δημόσια οικονομικά, πολλαπλασιάζοντάς τις. Πρόσφατα ο Michael Sherwood, αντιπρόεδρος της Goldman Sachs, δήλωσε: «Η Goldman Sachs πούλησε στην Ελλάδα ένα παράγωγο το 2001, παρέχοντάς της ένα συγκαλυμμένο δάνειο και βοηθώντας τη να πιάσει τους στόχους που είχαν τεθεί από την Ευρωζώνη. Η συμφωνία αυτή κόστισε αργότερα στην Ελλάδα πολλά δισεκατομμύρια ευρώ, και τα άσχημα οικονομικά της χώρας οδήγησαν στα πακέτα στήριξης από την ΕΕ όταν άρχισε η οικονομική κρίση. Δε θα ξανακάναμε τέτοια συναλλαγή σήμερα» (Moore, 2013).

ii. Αναταξινόμηση των δημόσιων επιχειρήσεων

Με τη σύμφωνη γνώμη της Eurostat, μετέφεραν 17 ΔΕΚΟ³ από τον τομέα στον οποίο ήταν ταξινομημένες επί δέκα έτη στη γενική κυβέρνηση. Με την αναταξινόμηση των δημόσιων επιχειρήσεων καταγράφηκε για το 2009 επιβάρυνση κατά 0,74% του ΑΕΠ στο δημόσιο έλλειμμα και κατά 7,75% του ΑΕΠ στο δημόσιο χρέος. (Αλήθεια, γιατί επελέγη το κρίσιμο έτος 2009 για να γίνει αυτή η αναταξινόμηση; Είχε γίνει σε όλες τις χώρες της ζώνης του ευρώ;)

iii. Καταγραφή των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης

Μετέφεραν τις συσσωρευμένες από προηγούμενα έτη οφειλές των δημοσίων νοσοκομείων προς προμηθευτές στο δημόσιο έλλειμμα και στο δημόσιο χρέος του 2009, αν και δεν είχαν ελεγχθεί από το Ελεγκτικό Συνέδριο, όπως απαιτεί η ελληνική νομοθεσία. Η επίπτωση για το έτος 2009 ήταν η αύξηση του δημόσιου ελλείμματος κατά 0,79% του ΑΕΠ. (Αλήθεια, γιατί επελέγη το έτος 2009 για να γίνει αυτή η ρύθμιση;)

iv. Προσαρμογές ροών – αποθεμάτων

Κατέγραψαν τις υψηλότερες προσαρμογές ροών – αποθεμάτων (stock – flow adjustments)⁴, ύψους 16,8 δισ. ευρώ και 13,5 δισ. ευρώ, για τα έτη 2006 και 2000 αντίστοιχα. Τα ποσά αποτελούσαν μετακυλίσεις από προηγούμενα έτη.

v. Αναθεώρηση του ΑΕΠ

Αναθεώρησαν (μείωσαν) το ΑΕΠ των ετών 2006-2009. Η μείωση αυτή επιβάρυνε το αντίστοιχο έλλειμμα και το χρέος των ετών αυτών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2010), από τους προαναφερθέντες χειρισμούς αθροιστικά επιβαρύνθηκαν:

α) Για το έτος 2009, το δημόσιο έλλειμμα κατά 4,23 δισ. ευρώ (1,8% του ΑΕΠ) και το δημόσιο χρέος κατά 27,50 δισ. ευρώ (11,7% του ΑΕΠ).

3. Αττικό Μετρό, ΕΑΣ, ΕΛ.Γ.Α., ΕΡΤ, ΕΟΤ, Ε.ΘΕ.Λ., ΤΡΑΙΝΟΣΕ, ΗΣΑΠ, ΗΛΠΑΠ, Ηλεκτρομηχανική Κύμης ΕΠΕ, ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ., ΚτΠ, ΜΟΔ, ΟΠΕΚΕΠΕ, ΟΣΕ, Τραμ ΑΕ, ΕΤΕΡΠΣ.

4. Το χρέος ως οικονομικό μέγεθος είναι απόθεμα (stock), αφού συσσωρεύεται διαχρονικά, και αποτελεί στην ουσία το άθροισμα των ελλειμμάτων, ενώ το έλλειμμα ως οικονομικό μέγεθος είναι ροή (flow) και αφορά το κάθε έτος ξεχωριστά. Αν X_{t-1} και X_t το δημόσιο χρέος των διαδοχικών ετών $t-1$ και t , και E_t το δημόσιο έλλειμμα του έτους t , τότε ισχύει η εξίσωση 1: $X_t = X_{t-1} + E_t$. Όταν η εξίσωση 1 δεν επαληθεύεται, τότε τίθεται σε εφαρμογή η εξίσωση 2: $X_t = X_{t-1} + E_t + K_t$, όπου ο όρος K_t ονομάζεται «κονδύλι ρύθμισης χρέους ελλείμματος» και έχει ως συστατικά του στοιχεία την καθαρή απόκτηση χρηματοοικονομικών στοιχείων ενεργητικού, τις επιδράσεις λόγω ρύθμισης χρέους και στατιστικά σφάλματα. Τα συστατικά ορίζονται σαφώς, γεγονός που επιτρέπει την παραβίαση, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, από όλες τις χώρες. Το ζήτημα είναι αν τις ρυθμίσεις κατά τους ελέγχους τις επιβάλλουν οι ισχυροί στους ανίσχυρους. Το κρίσιμο έτος 2009 για την Ελλάδα το K παρουσιάζεται σχεδόν μηδενικό και το E αυξημένο, ενώ κατά τα επόμενα έτη παρουσιάζεται το K αυξημένο και το E μειωμένο.

β) Για το έτος 2008, το δημόσιο έλλειμμα κατά 4,03 δισ. ευρώ (1,7% του ΑΕΠ) και το δημόσιο χρέος κατά 26,30 δισ. ευρώ (11,1% του ΑΕΠ).

γ) Για το έτος 2007, το δημόσιο έλλειμμα κατά 2,95 δισ. ευρώ (1,3% του ΑΕΠ) και το δημόσιο χρέος κατά 21,12 δισ. ευρώ (9,3% του ΑΕΠ).

δ) Για το έτος 2006, το δημόσιο έλλειμμα κατά 4,44 δισ. ευρώ (2,1% του ΑΕΠ) και το δημόσιο χρέος κατά 17,54 δισ. ευρώ (8,3% του ΑΕΠ).

Είναι προφανές ότι οι παρεμβάσεις αυτές επιδείνωσαν τη δημοσιονομική εικόνα της χώρας κατά την κρίσιμη περίοδο, «δικαιολογώντας» την ένταξη στο Μηχανισμό Στήριξης τον Μάιο του 2010, και κυρίως τη «βιαιότητα» των μέτρων προσαρμογής. Τέλος, αύξησαν σημαντικά το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος των ετών 2006 -2009 και επέδρασαν επιβαρυντικά στα αποτελέσματα της υποπεριόδου V. Είναι απορίας άξιον γιατί οι ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat δεν εφάρμοσαν εκ των υστέρων τα νέα κριτήρια για τα έτη πριν από το 2006. Αν γινόταν αυτό, θα προέκυπταν αναθεωρημένες με βάση ενιαία κριτήρια χρονολογικές σειρές των εν λόγω οικονομικών μεγεθών για όλα τα προηγούμενα έτη, με επακόλουθο την επιβάρυνση των υποπεριόδων διακυβέρνησης IV, III, II, I και τη βελτίωση των αποτελεσμάτων της υποπεριόδου V, αφού η βάση εκκίνησης θα ήταν σαφώς υψηλότερη. Είναι αλήθεια ότι μόνο αν γινόταν αυτό θα μάθαινε ο πολίτης την πραγματικότητα για τις εξελίξεις. Υπάρχουν άραγε «παράγοντες» οι οποίοι δε θέλουν ή φοβούνται να του δώσουν την πλήρη εικόνα;

2.2 Ρυθμός μεγέθυνσης – Δημόσιο έλλειμμα – Δημόσιο χρέος

Ως Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Gross Domestic Product – GDP) μιας οικονομίας ορίζεται η συνολική χρηματική αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται στην οικονομία (εντός της επικράτειας της χώρας, ανεξάρτητα από τη μόνιμη κατοικία των ιδιοκτητών των συντελεστών παραγωγής) κατά τη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου. Ο όρος μεγέθυνση (growth) της οικονομίας αναφέρεται στη διαχρονική αύξηση του συνολικού προϊόντος (ΑΕΠ) και έχει μόνο ποσοτική διάσταση. Η ευρύτερη έννοια της ανάπτυξης (development) προϋποθέτει τη μεγέθυνση, αλλά εμπεριέχει και ποιοτικές διαστάσεις. Ως δημοσιονομικό αποτέλεσμα (fiscal result) του έτους t ορίζεται η διαφορά η οποία προκύπτει αν από τα δημόσια έσοδα αφαιρεθούν οι δημόσιες δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του έτους. Αν κατά το έτος αναφοράς τα δημόσια έσοδα είναι μεγαλύτερα από τις δημόσιες δαπάνες, τότε η διαφορά είναι θετική, οπότε μιλάμε για θετικό δημοσιονομικό αποτέλεσμα, ή δημόσιο πλεόνασμα (fiscal surplus). Αν τα δημόσια έσοδα είναι μικρότερα από τις δημόσιες δαπάνες, τότε η διαφορά είναι αρνητική, οπότε κάνου-

με λόγο για αρνητικό δημοσιονομικό αποτέλεσμα, ή δημόσιο έλλειμμα (fiscal deficit). Ως πρωτογενές αποτέλεσμα ορίζεται η διαφορά των τακτικών εσόδων του κράτους (εκτός των εσόδων από ιδιωτικοποιήσεις) μείον τις δαπάνες του (εκτός των δαπανών για τόκους). Αν η διαφορά είναι θετική, ονομάζεται πρωτογενές πλεόνασμα (primary surplus), ενώ, αν είναι αρνητική, καλείται πρωτογενές έλλειμμα (primary deficit). Άρα ως δημόσιο έλλειμμα ορίζεται το άθροισμα του πρωτογενούς δημόσιου ελλείμματος και των τόκων του δημόσιου χρέους. Ως δημόσιο χρέος (public debt) (με χρονικό σημείο αναφοράς το τέλος κάθε χρόνου) ορίζεται το μέγεθος που αναφέρεται στον υφιστάμενο συνολικό δανεισμό του Δημοσίου σε δεδομένο χρονικό σημείο. Το δημόσιο χρέος της τρέχουσας περιόδου δίνεται από το δημόσιο χρέος της προηγούμενης περιόδου συν τις καθαρές δανειακές ανάγκες της τρέχουσας περιόδου μείον την άμεση χρηματοδότηση του δημόσιου ελλείμματος από την κεντρική τράπεζα συν τις συναλλαγματικές και άλλες στατιστικές διαφορές. Βιώσιμο (sustainable) χαρακτηρίζεται το χρέος για το οποίο εξασφαλίζεται η πληρωμή των τόκων με εθνικούς πόρους και είναι δυνατή η αναχρηματοδότηση με λογικούς όρους της αποπληρωμής των ληξιπρόθεσμων οφειλών. Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη στοιχείων και ευρημάτων τα οποία αφορούν την οικονομική μεγέθυνση και το δημόσιο έλλειμμα. Επίσης, παρουσιάζονται ευρήματα τα οποία δείχνουν τις επιδόσεις κατά τις υποπεριόδους διακυβέρνησης.

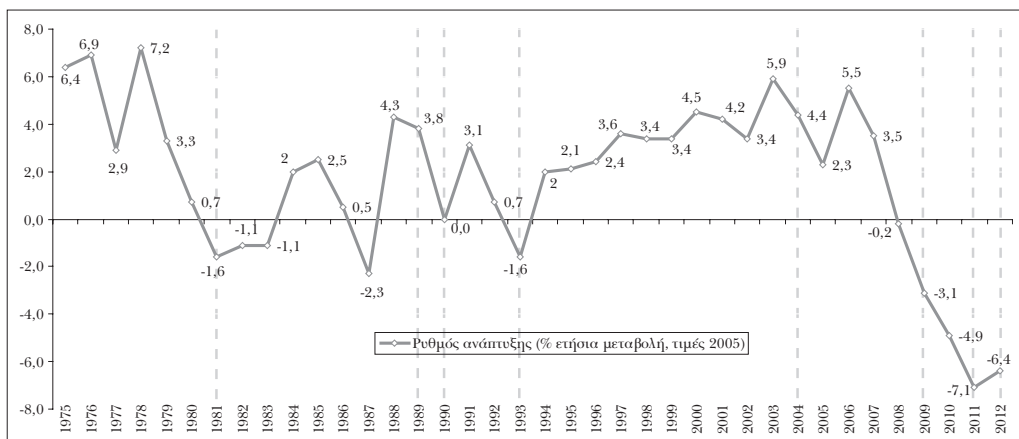
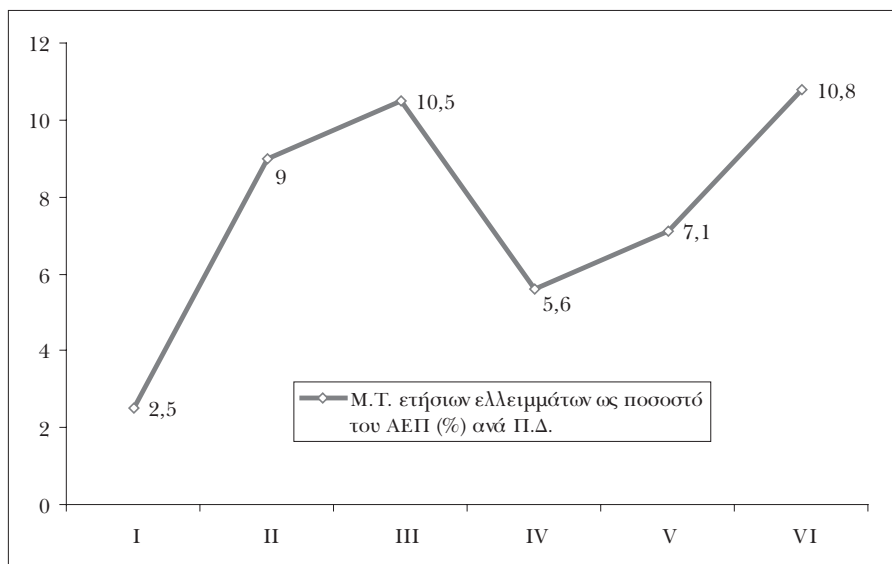
Πίνακας 2. Μεγέθυνση-ανάπτυξη και δημόσιο έλλειμμα, 1975-2012

Έτος	Μεγέθυνση-ανάπτυξη			Δημόσιο έλλειμμα			
	A) ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2005 (δισ. ευρώ)	B) Ετήσια μεταβολή (%)	Γ) Μέση μεταβολή ανά Π.Δ. / Μ.Τ. ετήσιων μεταβολών ανά Π.Δ. (%)	Δ) Ετήσιο έλλειμμα σε τρέχουσες τιμές (δισ. ευρώ)	Ε) Ετήσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)	Επιδόσεις κατά τις Π.Δ.	
						ΣΤ) Μ.Τ. ετήσιων ελλειμμάτων (δισ. ευρώ)	Ζ) Μ.Τ. ετήσιων ελλειμμάτων ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)
1975	95,7	6,4	4,5 / 4,6	0,6	2,9	0,8	2,5
1976	102,2	6,9		0,4	1,6		
1977	105,2	2,9		0,8	2,5		
1978	112,8	7,2		1,0	2,9		
1979	116,6	3,3		0,9	2,4		
1980	117,3	0,7		1,0	2,6		

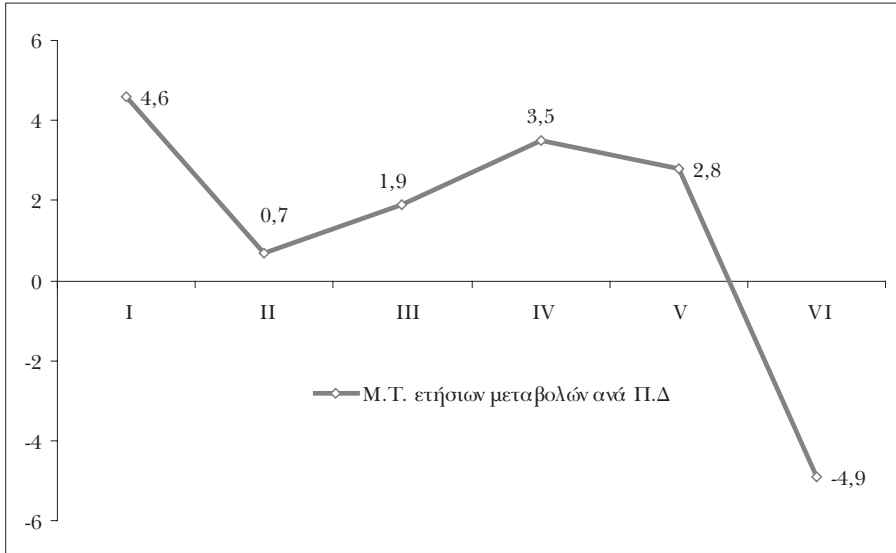
1981	115,5	-1,6	X	4,0	19,0	X	X
1982	114,2	-1,1	0,7 / 0,7	3,6	6,8	5,1	9,0
1983	113,0	-1,1		4,0	7,5		
1984	115,2	2,0		4,8	8,3		
1985	118,1	2,5		6,9	11,6		
1986	118,8	0,5		5,1	9,4		
1987	116,1	-2,3		4,9	9,1		
1988	121,0	4,3		6,4	10,4		
1989	125,6	3,8	X	8,4	12,2	X	X
1990	125,6	0,0	X	10,4	14,2	X	X
1991	129,5	3,1	1,9 / 1,9	8,1	9,9	8,8	10,5
1992	130,4	0,7		9,4	11,0		
1993	128,4	-1,6	X	10,7	12,0	X	X
1994	130,9	2,0	4,1 / 3,5	7,8	8,3	6,9	5,6
1995	133,7	2,1		9,1	9,1		
1996	136,8	2,4		7,3	6,7		
1997	141,8	3,6		7,1	5,9		
1998	146,6	3,4		4,7	3,9		
1999	151,6	3,4		4,1	3,1		
2000	158,4	4,5		5,2	3,8		
2001	165,0	4,2		6,5	4,5		
2002	170,7	3,4		7,6	4,9		
2003	180,8	5,9	9,9	5,8			
2004	188,7	4,4	X	13,8	7,5	X	X
2005	193,0	2,3	2,9 / 2,8	10,9	5,6	15,4	7,1
2006	203,7	5,5		12,6	6,0		
2007	210,9	3,5		15,1	6,8		
2008	210,4	-0,2		23,1	9,9		
2009	203,8	-3,1	X	36,1	15,6	X	X
2010	193,8	-4,9	-4,9 / -4,9	24,0	10,8	24,0	10,8
2011	180,0	-7,1	X	20,0	9,6	X	X
2012	168,5	-6,4	X	17,5	9,0	X	X

Πηγή: Οι στήλες Α, Δ και Ε από Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2013). Οι στήλες Β, Γ, ΣΤ και Ζ από υπολογισμούς του συγγραφέα.

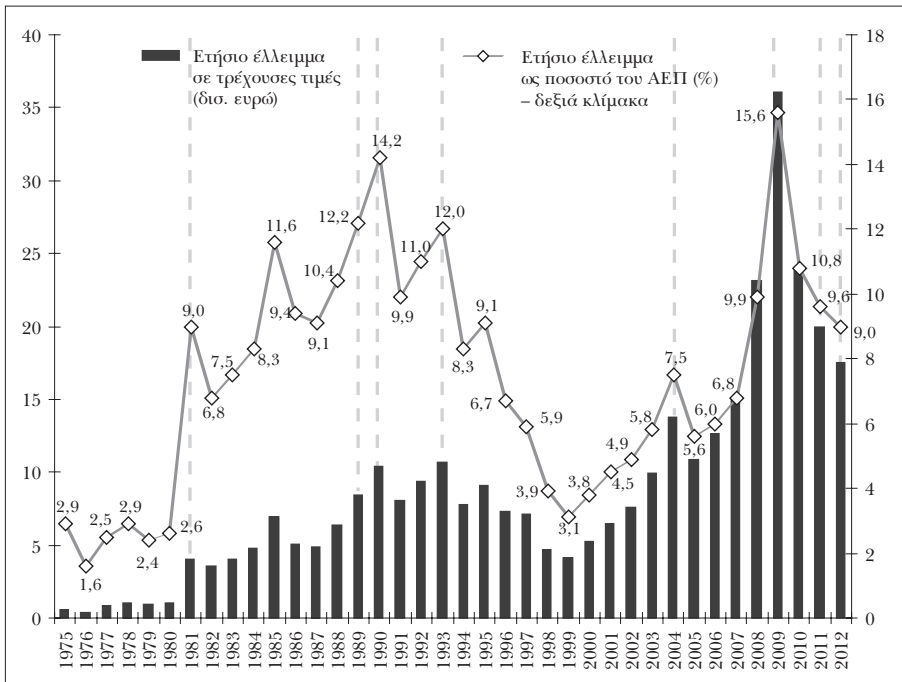
Σημειώσεις: (α) Όπου Χ έτος εκλογών. (β) Όπου Μ.Τ. μέση τιμή και όπου Π.Δ. περίοδος διακυβέρνησης. (γ) Η στρωγγυλοποίηση γίνεται στο πρώτο δεκαδικό ψηφίο.

Διάγραμμα 1. Ρυθμός ανάπτυξης, 1975-2012 (% , τιμές 2005)**Διάγραμμα 2.** Μέση τιμή ετήσιων ελλειμμάτων ως ποσοστών του ΑΕΠ (%) ανά περίοδο διακυβέρνησης

Διάγραμμα 3. Μέση τιμή ετήσιων μεταβολών ΑΕΠ (%)
ανά περίοδο διακυβέρνησης

Διάγραμμα 4. Δημόσιο έλλειμμα ως απόλυτο μέγεθος (δισ. ευρώ)
και ως ποσοστό του ΑΕΠ (%), 1975-2012

Στον Πίνακα 2 τα στοιχεία της στήλης Α παρουσιάζουν το μέγεθος του ετήσιου Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σε σταθερές τιμές του 2005 όπως καταγράφονται στη βάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2013). Τα ευρήματα που παρουσιάζονται στη στήλη Β δείχνουν την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ (ρυθμός μεγέθυνσης-ανάπτυξης ή ύφεσης της οικονομίας). Η μέση μεταβολή (μέσος ρυθμός μεγέθυνσης-ανάπτυξης) της περιόδου 1975-2012 υπολογίζεται στο επίπεδο του 2,1%, ενώ η μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών (μέση τιμή των ετήσιων ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης-ανάπτυξης) υπολογίζεται στο επίπεδο του 1,7%. Ο μέσος ρυθμός και η μέση τιμή των ετήσιων ρυθμών μεγέθυνσης-ανάπτυξης της οικονομίας ήταν μικρότεροι από τους αντίστοιχους της περιόδου 1950-1974, οι οποίοι κυμαίνονταν στα επίπεδα του 6,0-7,0%.

Τα ευρήματα που καταγράφονται στη στήλη Γ δείχνουν ότι οι μέσες ετήσιες μεταβολές και οι μέσες τιμές των ετήσιων μεταβολών του ΑΕΠ (ρυθμοί μεγέθυνσης-ανάπτυξης) παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις κατά τις διαδοχικές υποπεριόδους διακυβέρνησης. Ειδικότερα, αποκαλύπτουν ότι την υποπερίοδο 1975-1980 διατηρήθηκε ένας καλός ρυθμός μεγέθυνσης-ανάπτυξης σε συνθήκες δημοσιονομικής ευστάθειας. Η δεκαετία του 1980 ήταν μια υποπερίοδος οριακής αύξησης του ΑΕΠ (ουσιαστικά, στασιμότητας) και υψηλού πληθωρισμού. Τότε ήταν που η ιστορικά ισχνή βιομηχανικά Ελλάδα εισήλθε σε τροχιά προϊούσας αποβιομηχάνισης.

Η επιχειρηματικότητα πέρασε από την προστασία στις επιδοτήσεις, νοοτροπία στην οποία και εθίστηκε, και η μεσαία τάξη των αυτοαπασχολούμενων άρχισε να διαπρέπει στη φοροδιαφυγή. Έκτοτε ο τομέας των διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων σταδιακά συρρικνώνεται, με ταυτόχρονη διεύρυνση της κατανάλωσης. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 μέχρι και τα μέσα του 2008 η ελληνική οικονομία είχε ικανοποιητικό ρυθμό μεγέθυνσης-ανάπτυξης, υψηλότερο από τον αντίστοιχο μέσο ρυθμό της Ευρωζώνης. Η οικονομία εισήλθε σε ύφεση το τρίτο τρίμηνο του 2008, με ρυθμό -0,1%. Οι Στουρνάρας και Αλπιάνη (2008, σελ. 39) υποστηρίζουν:

Μετά την υιοθέτηση του ευρώ οι επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας συνέχισαν να είναι θετικές. Με υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, που υπερβαίνουν σημαντικά τους αντίστοιχους στην Ευρωζώνη μέσα σε συνθήκες νομισματικής σταθερότητας, ενώ το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων εμπλουτίστηκε με την είσοδο σημαντικών εταιρικών ομίλων από το εξωτερικό. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό όλης αυτής της περιόδου από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι σήμερα (Νοέμβριος 2008) είναι και η πραγματική σύγκλιση παράλληλα με την ονομαστική: Σύμφωνα με τα

τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας σε μονάδες ισοδύναμης αγοραστικής δύναμης του 2008 εκτιμάται ότι είναι ίσο με το 90% περίπου της Ευρωζώνης των 12 και με το 100% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ-25. Οι θετικές αυτές εξελίξεις ήταν σε μεγάλο βαθμό μη αναμενόμενες (όλες σχεδόν οι μελέτες μέχρι και λίγα χρόνια πριν εξέφραζαν απαισιοδοξία για τη δυνατότητα πραγματικής οικονομικής σύγκλισης της Ελλάδας με τους εταίρους της στην ΕΕ) και οφείλονται κυρίως στην εφαρμογή μιας περισσότερο ορθολογικής και ρεαλιστικής οικονομικής πολιτικής από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι σήμερα, και δευτερευόντως στις ευνοϊκές διεθνείς εξελίξεις που χαρακτήρισαν αυτή την περίοδο.

Η οικονομία γνώρισε ουσιαστική κρίση από το 2009, και από τότε μέχρι σήμερα είναι βυθισμένη σε βαθιά και παρατεταμένη ύφεση. Όσον αφορά τη συγκριτική αξιολόγηση των επιδόσεων των διαδοχικών υποπεριόδων διακυβέρνησης σημειώνονται τα εξής: Με κριτήριο τη μέση μεταβολή και τη μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών του ΑΕΠ της οικονομίας, καλύτερη υπήρξε η υποπερίοδος I και χειρότερη η υποπερίοδος VI. Αν θεωρήσουμε κρίσιμη τιμή τη μέση επίδοση της περιόδου 1975-2012, τότε καλύτερη (υψηλότερη) από τη μέση επίδοση επιτεύχθηκε κατά τις υποπεριόδους I, IV, V και χειρότερη (χαμηλότερη) από τη μέση επίδοση είχαν οι υποπεριόδοι II και VI. Η υποπερίοδος III είχε χειρότερη επίδοση ως προς τη μέση μεταβολή της μεταπολιτευτικής περιόδου και καλύτερη ως προς τη μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών. Η αναλυτικότερη ερμηνεία της μακροχρόνιας εξέλιξης του ρυθμού μεγέθυνσης και η διερεύνηση των αιτιωδών σχέσεων παρουσιάζονται σε αρκετές μελέτες (Alogoskoufis, 1995· Δημέλη, Κολλίντζας & Χριστοδουλάκης, 1996· Bosworth & Κολλίντζας, 2002· Στουρνάρας & Αλμπάνη, 2008, κ.ά.).

Στον Πίνακα 2 τα στοιχεία της στήλης Δ απεικονίζουν το ετήσιο δημοσιονομικό αποτέλεσμα ως απόλυτο μέγεθος σε τρέχουσες τιμές (δισ. ευρώ) όπως παρουσιάζονται στη βάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2013). Τα ευρήματα που παρουσιάζονται στη στήλη E δείχνουν το ετήσιο δημοσιονομικό αποτέλεσμα ως ποσοστό του ΑΕΠ. Τα στοιχεία των στηλών Δ και E αποκαλύπτουν ότι όλα τα έτη της περιόδου 1975-2012 το δημοσιονομικό αποτέλεσμα υπήρξε ελλειμματικό. Τα ετήσια δημόσια ελλείμματα υπήρξαν υψηλά και επίμονα. Μόνο κατά την υποπερίοδο I το δημόσιο έλλειμμα παρέμεινε κάτω του 3%. Τα έτη που πραγματοποιήθηκαν εκλογές και σημειώθηκε εναλλαγή κομμάτων στη διακυβέρνηση της χώρας (1981, 1989/1990, 1993, 2004, 2009) παρατηρείται διόγκωση των ελλειμμάτων σε σχέση με το προηγούμενο και το επόμενο έτος. Το επόμενο έτος βάρυνε το προηγούμενο. Αίτιο αυτής της παθογένειας θεωρείται ο αποκαλούμενος «πολιτικός κύκλος», δηλα-

δή η πολιτική σκοπιμότητα. Η πρακτική αυτή κορυφώθηκε το έτος 2009, οπότε καταγράφηκε έλλειμμα ίσο με 15,6% του ΑΕΠ, ενώ τα έτη 2008 και 2010 το έλλειμμα ανερχόταν σε 9,9% και 10,8% του ΑΕΠ αντίστοιχα. Για τους χειρισμούς που πραγματοποιήθηκαν το 2010 από τις Eurostat και ΕΛ.ΣΤΑΤ. επί των στοιχείων του 2009 έγινε εκτενέστερη αναφορά προηγουμένως. Σε όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις οι αποκλίσεις ήταν σημαντικά μικρότερες.

Ως βασικές αιτίες των διαχρονικά υψηλών δημόσιων ελλειμμάτων σημειώνονται οι εξής:

α) Οι πρωτογενείς δαπάνες της γενικής κυβέρνησης αυξάνονταν ταχύτερα από τα συνολικά έσοδα. Οι ανελαστικές δημόσιες δαπάνες (μισθοί, συντάξεις κ.ά.) ήταν υψηλότερες από τα δημόσια έσοδα. Τα χαμηλά δημόσια έσοδα οφείλονται στο εκτεταμένο σκιώδες τμήμα της πραγματικής οικονομίας, στη στενή φορολογική βάση, στην υψηλή φοροδιαφυγή, στη σύνθεση των φορολογικών εσόδων, στη συνεχή διεύρυνση των ελλειμμάτων για κοινωνική ασφάλιση- πρόνοια και στην υπερβολική διόγκωση του κράτους.

β) Οι μακρές περίοδοι υψηλού πληθωρισμού.

γ) Οι υψηλές αμυντικές δαπάνες. Οι αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας είναι πολύ υψηλότερες από τις αντίστοιχες δαπάνες των χωρών της ΕΕ. Για παράδειγμα, μέχρι το 1998 καμία χώρα της ΕΕ δε διέθετε για αμυντικές δαπάνες περισσότερο από το 2,7% του ΑΕΠ, πλην της Ελλάδας, η οποία δαπανούσε το 4,8% του ΑΕΠ (Μανεσιώτης & Reischauer, 2002).

Να σημειωθεί επίσης ότι: α) Η μονίμως ελλειμματική δημοσιονομική διαχείριση κάλυπτε καταναλωτικές δαπάνες ακόμη και σε περιόδους ανάπτυξης, β) η διεθνής ειδικευση της χώρας και η ανταγωνιστικότητά της χειροτέρευαν μέχρι το 2012-2013, γ) τα μηνύματα που έστελναν τα υψηλά δίδυμα ελλείμματα (έλλειμμα γενικής κυβέρνησης, έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών) δεν ελήφθησαν και δεν αξιοποιήθηκαν έγκαιρα, και δ) οι βραχύβιες παρεμβάσεις με στόχο τη μείωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών που επιχειρήθηκαν κατά καιρούς από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 αποδείχτηκαν ατελείς, αναποτελεσματικές και δεν είχαν βιώσιμα αποτελέσματα (Αλογοσκούφης, 2013). Η μέση τιμή των ετήσιων δημόσιων ελλειμμάτων κατά την περίοδο 1975-2012 ήταν 8,8 δισ. ευρώ (προσεγγιστική τιμή, αφού η χρονολογική σειρά είναι σε τρέχουσες τιμές), ή 7,4% του ΑΕΠ.

Όσον αφορά τη συγκριτική αξιολόγηση των επιδόσεων των διαδοχικών υποπεριόδων διακυβέρνησης σημειώνονται τα εξής: Με κριτήριο τη μέση τιμή των ετήσιων δημόσιων ελλειμμάτων σε δισ. ευρώ, η καλύτερη επίδοση σημειώθηκε κατά την υποπερίοδο Ι και η χειρότερη κατά την υποπερίοδο VI. Αν λάβουμε ως κρίσιμη τιμή τη μέση τιμή της περιόδου 1975-2012, τότε καλύτε-

ρη (χαμηλότερη) από τη μέση επίδοση επιτεύχθηκε κατά τις υποπεριόδους Ι, ΙΙ και ΙV και χειρότερη (υψηλότερη) από τη μέση επίδοση κατά τις υποπεριόδους V και VI. Η υποπερίοδος ΙΙΙ κινήθηκε στο μέσο επίπεδο. Σημειώνεται ότι η εφαρμογή του κριτηρίου παρουσιάζει αδυναμίες, αφού η χρονολογική σειρά αναφέρεται σε τρέχουσες τιμές και δε λαμβάνει υπόψη τη μεταβολή της διαχρονικής αξίας του χρήματος, ενώ, επιπλέον, οι δαπάνες για τόκους και χρεολύσια επί των δημόσιων δανείων που είχαν συναφθεί σε προηγούμενες περιόδους αυξάνονταν συνεχώς. Με χρήση του πιο αξιόπιστου κριτηρίου της μέσης τιμής των ετήσιων δημόσιων ελλειμμάτων ως ποσοστών του ΑΕΠ, η καλύτερη επίδοση σημειώθηκε κατά την υποπερίοδο Ι και η χειρότερη κατά την υποπερίοδο VI. Αν λάβουμε ως κρίσιμη τιμή τη μέση επίδοση της μεταπολιτευτικής περιόδου 1975-2012, τότε καλύτερη (χαμηλότερη) από τη μέση επίδοση επιτεύχθηκε κατά τις υποπεριόδους Ι, ΙV και V και χειρότερη (υψηλότερη) από τη μέση επίδοση κατά τις υποπεριόδους ΙΙ, ΙΙΙ και VI.

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται: Στη στήλη Α το δημόσιο χρέος ως απόλυτο μέγεθος, στη στήλη Β η ετήσια μεταβολή του δημόσιου χρέους, στη στήλη Γ η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή, στη στήλη Δ η μεταβολή του δημόσιου χρέους ανά περίοδο διακυβέρνησης ως απόλυτο μέγεθος, στη στήλη Ε ως ποσοστό και στη στήλη ΣΤ η μέση τιμή των ετήσιων ρυθμών μεταβολής ανά περίοδο διακυβέρνησης.

Πίνακας 3. Δημόσιο χρέος ως απόλυτο μέγεθος και μεταβολές, 1975-2012

Έτος	Δημόσιο χρέος			Μεταβολή δημόσιου χρέους ανά Π.Δ.		
	Α) Απόλυτο μέγεθος	Β) Ετήσια μεταβολή	Γ) Ετήσια μεταβολή ως ποσοστό (%)	Δ) Εύρος μεταβολής σε τρέχουσες τιμές (δισ. ευρώ) / Μέση ετήσια μεταβολή (δισ. ευρώ)	Ε) Εύρος μεταβολής ως ποσοστό (%) / Μέση ετήσια μεταβολή ως ποσοστό (%)	ΣΤ) Μ.Τ. των ετήσιων μεταβολών (%)
	Σε τρέχουσες τιμές (δισ. ευρώ)					
1975	3,9			4,6 / 0,8	117,9 / 19,7	17,4
1976	4,6	0,7	17,9			
1977	5,2	0,6	13,0			
1978	7,2	2,0	38,5			
1979	7,9	0,7	9,7			
1980	8,5	0,6	7,6			

1981	11,9	3,4	40,0	X	X	X
1982	15,3	3,4	28,6	24,9 / 3,6	209,2 / 29,9	18,0
1983	17,6	2,3	15,0			
1984	23,4	5,8	33,0			
1985	23,2	-0,2	-0,9			
1986	25,4	2,2	9,5			
1987	29,1	3,7	14,6			
1988	36,8	7,7	26,5			
1989	42,2	5,4	14,7	X	X	X
1990	49,5	7,3	17,3	X	X	X
1991	57,5	8,0	16,2	14,7 / 7,3	29,7 / 14,8	13,9
1992	64,2	6,7	11,7			
1993	84,9	20,7	32,2	X	X	X
1994	88,7	3,8	4,5	83,1 / 8,3	97,9 / 9,8	7,1
1995	95,0	6,3	7,1			
1996	107,7	12,7	13,4			
1997	114,9	7,2	6,7			
1998	115,7	0,8	0,7			
1999	122,3	6,6	5,7			
2000	141,0	18,7	15,3			
2001	151,9	10,9	7,7			
2002	159,2	7,3	4,8			
2003	168,0	8,8	5,5			
2004	183,2	15,2	9,0	X	X	X
2005	195,4	12,2	6,7	80,1 / 20,0	43,7 / 10,9	9,5
2006	224,2	28,8	14,7			
2007	239,3	15,1	6,7			
2008	263,3	24,0	10,0			
2009	299,7	36,4	13,8	X	X	X
2010	329,5	29,8	9,9	29,8	9,9	9,9
2011	355,1	25,7	7,8	X	X	X
2012	303,9	-51,3	-14,4	X	X	X

Πηγή: Η στήλη Α από Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2013). Οι στήλες Β, Γ, Δ, Ε και ΣΤ από υπολογισμούς του συγγραφέα.

Σημειώσεις: (α) Όπου Χ έτος εκλογών. (β) Όπου Μ.Τ. μέση τιμή και όπου Π.Δ. περίοδος διακυβέρνησης.

Στον Πίνακα 4 παρουσιάζονται: Στη στήλη Α το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, στη στήλη Β η ετήσια μεταβολή του δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, στη στήλη Γ η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή, στη στήλη Δ η μεταβολή του δημόσιου χρέους ανά περίοδο διακυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ, στη στήλη Ε η ποσοστιαία μεταβολή, στη στήλη ΣΤ η μέση τιμή των ετήσιων

μεταβολών ως ποσοστών του ΑΕΠ και στη στήλη Ζ η μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών ανά περίοδο διακυβέρνησης.

Πίνακας 4. Δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ και μεταβολές, 1975-2012

Έτος	Δημόσιο χρέος			Μεταβολή δημόσιου χρέους ανά Π.Δ.			
	Α) Ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)	Β) Ετήσια μεταβολή ως ποσοστού του ΑΕΠ (%)	Γ) Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή (%)	Δ) Εύρος μεταβολής (% ΑΕΠ) – Μέση ετήσια μεταβολή (% ΑΕΠ)	Ε) Εύρος μεταβολής (%) / Μέση ετήσια μεταβολή (%)	ΣΤ) Μ.Τ. ετήσιων μεταβολών ως ποσοστών του ΑΕΠ (%)	Ζ) Μ.Τ. ετήσιων ποσοστιαίων μεταβολών (%)
1975	18,2			4,3 / 0,7	23,6 / 3,9	0,9	5,0
1976	17,7	-0,5	-2,7				
1977	17,9	0,2	1,1				
1978	23,2	5,3	29,6				
1979	22,7	-0,5	-2,2				
1980	22,5	-0,2	-0,9				
1981	26,7	4,2	18,7	X	X	X	X
1982	30,2	3,5	13,1	34,9 / 5,0	130,7 / 18,7	5,0	12,8
1983	34,6	4,4	14,6				
1984	41,3	6,7	19,4				
1985	48,3	7,0	16,9				
1986	50,2	1,9	3,9				
1987	56,4	6,2	12,4				
1988	61,6	5,2	9,2				
1989	64,8	3,2	5,2	X	X	X	X
1990	71,7	6,9	10,6	X	X	X	X
1991	74,0	2,3	3,2	7,4 / 3,7	10,3 / 5,2	3,7	5,0
1992	79,1	5,1	6,9				
1993	99,2	20,1	25,4	X	X	X	X
1994	97,2	-2,0	-2,0	-0,9 / -0,1	-0,9 / -0,1	-0,1	0,0
1995	97,9	0,7	0,7				
1996	100,3	2,4	2,5				
1997	97,5	-2,8	-2,8				
1998	95,4	-2,1	-2,2				
1999	94,9	-0,5	-0,5				
2000	104,4	9,5	10,0				
2001	104,7	0,3	0,3				
2002	102,6	-2,1	-2,0				
2003	98,3	-4,3	-4,2				
2004	99,8	1,5	1,5	X	X	X	X

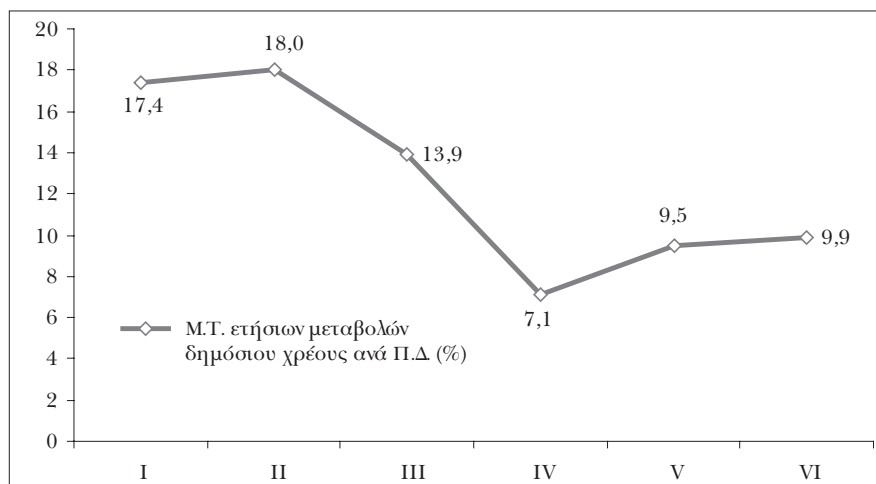
2005	101,2	1,4	1,4	13,1 / 3,3	13,1 / 3,3	3,3	3,2
2006	107,5	6,3	6,2				
2007	107,2	-0,3	-0,3				
2008	112,9	5,7	5,3				
2009	129,7	16,8	14,9	X	X	X	X
2010	148,3	18,6	14,3	18,6	14,3	18,6	14,3
2011	170,3	22,0	14,8	X	X	X	X
2012	156,9	-13,4	-7,9	X	X	X	X

Πηγή: Η στήλη Α από Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2013). Οι στήλες Β, Γ, Δ, Ε, ΣΤ και Ζ από υπολογισμούς του συγγραφέα.

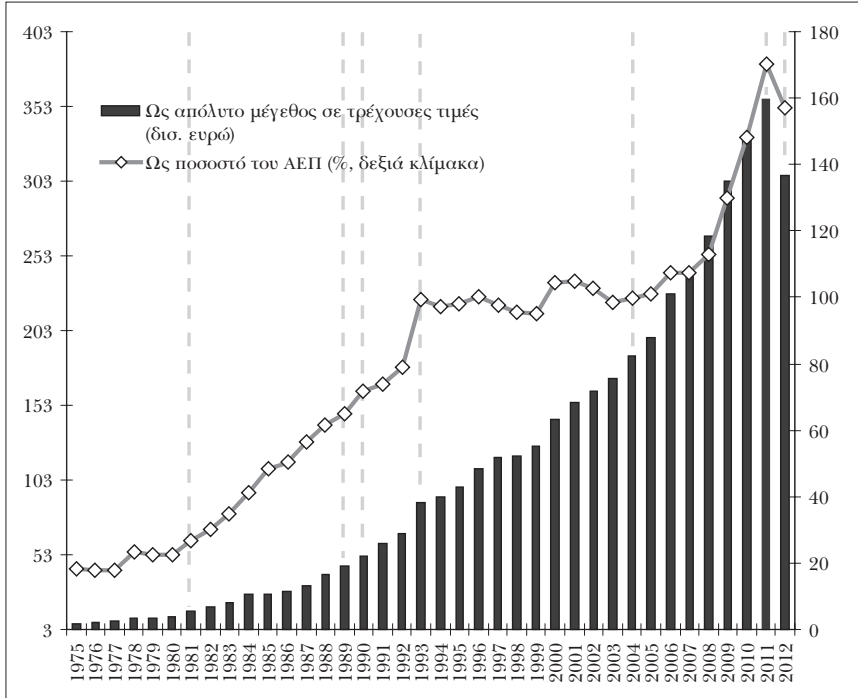
Σημειώσεις: (α) Όπου Χ έτος εκλογών. (β) Όπου Μ.Τ. μέση τιμή και όπου Π.Δ. περίοδος διακυβέρνησης.

Στον Πίνακα 3 τα στοιχεία της στήλης Α παρουσιάζουν το ετήσιο δημόσιο χρέος (απόθεμα/stock) ως απόλυτο μέγεθος σε τρέχουσες τιμές (δισ. ευρώ) όπως δίνονται στη βάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2013). Τα ευρήματα που παρουσιάζονται στη στήλη Β δείχνουν τις ετήσιες μεταβολές σε δισ. ευρώ και στη στήλη Γ τις ποσοστιαίες ετήσιες μεταβολές. Τα στοιχεία των στηλών Α, Β και Γ αποκαλύπτουν ότι κατά τη διάρκεια της μεταπολιτευτικής περιόδου 1975-2012 το δημόσιο χρέος ως απόλυτο μέγεθος αυξανόταν συνεχώς από έτος σε έτος. Από τα ευρήματα τα οποία παρουσιάζονται στις στήλες Β και Γ υπολογίζεται ότι η μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών του δημόσιου χρέους ανέρχεται, κατά προσέγγιση (αφού τα ποσά αναφέρονται σε τρέχουσες τιμές), σε 8,1 δισ. ευρώ και η μέση τιμή των ετήσιων ποσοστιαίων μεταβολών σε 13%.

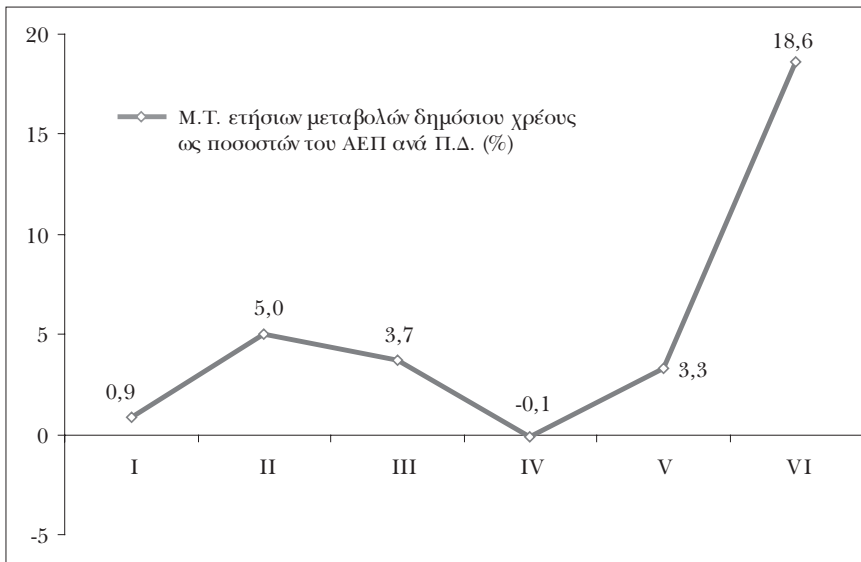
Διάγραμμα 5. Μέση τιμή ετήσιων μεταβολών δημόσιου χρέους (%) ανά περίοδο διακυβέρνησης

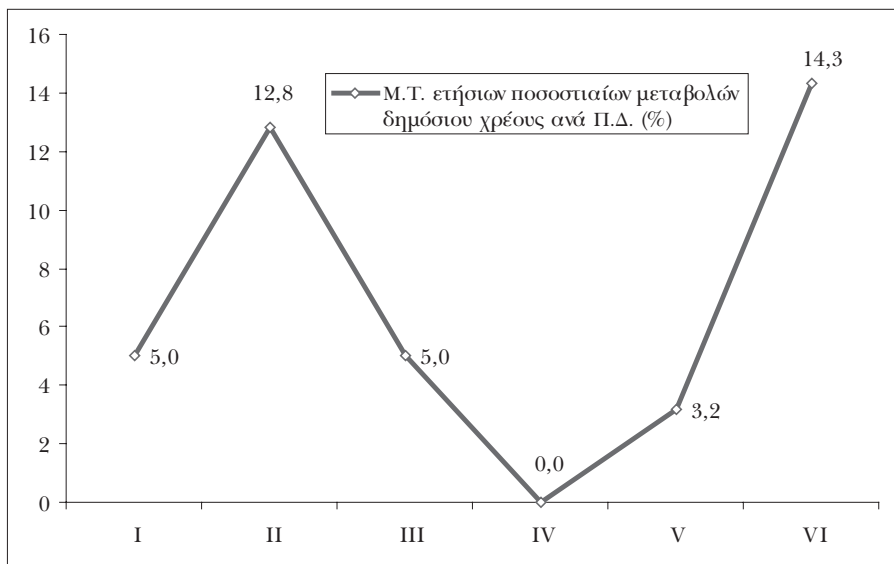
Διάγραμμα 6. Δημόσιο χρέος ως απόλυτο μέγεθος (δισ. ευρώ) και ως ποσοστό του ΑΕΠ (%), 1975-2012

Διάγραμμα 7. Μέση τιμή ετήσιων μεταβολών δημόσιου χρέους ως ποσοστών του ΑΕΠ (%) ανά περίοδο διακυβέρνησης

Διάγραμμα 8. Μέση τιμή ετήσιων ποσοστιαίων μεταβολών (%) δημοσίου χρέους ανά περίοδο διακυβέρνησης

Στον Πίνακα 4 τα στοιχεία της στήλης Α καταγράφουν το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά την περίοδο 1975-2012, σύμφωνα με τα δεδομένα όπως παρουσιάζονται στη βάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2013). Τα ευρήματα που παρουσιάζονται στις στήλες Β και Γ δείχνουν τις ετήσιες μεταβολές του χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ και τις ποσοστιαίες ετήσιες μεταβολές. Τα στοιχεία των στηλών Α, Β και Γ αποκαλύπτουν ότι κατά τη διάρκεια της μεταπολιτευτικής περιόδου 1975-2012 το δημόσιο χρέος αυξήθηκε με αυξομειούμενο ρυθμό και ως ποσοστό του ΑΕΠ. Από τα ευρήματα που παρουσιάζονται στη στήλη Β υπολογίζεται ότι η μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών του δημοσίου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ ήταν 3,7% του ΑΕΠ, ενώ από τα ευρήματα της στήλης Γ υπολογίζεται ότι η μέση τιμή των ποσοστιαίων ετήσιων μεταβολών του δημοσίου χρέους ήταν 6,3%. Κατά την υποπερίοδο 1975-1980 το δημόσιο χρέος ήταν χαμηλό και ως ποσοστό του ΑΕΠ. Τη δεκαετία του 1980 αυξήθηκε ταχύτατα και ως απόλυτο και ως σχετικό μέγεθος. Απέκτησε ισχυρή αυξητική δυναμική. Η συσσώρευση του χρέους υπήρξε ραγδαία, ενώ ένα μεγάλο μέρος του χρέους παρέμεινε «αφανές», εκτός των επίσημων στοιχείων, μέχρι και το 1993, οπότε και ενσωματώθηκε στα επίσημα στοιχεία.

Τη δεκαετία του 1980 σημειώθηκε μια σημαντική επέκταση στις εγγυήσεις του Δημοσίου για δάνεια από δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς, καθώς και στα χρέη των ΔΕΚΟ και των αγροτικών συνεταιρισμών. Το 1989 οι εγγυή-

σεις του Δημοσίου ανήλθαν στο 32% του ΑΕΠ και τα επόμενα τρία χρόνια οι μισές περίπου κατέπεσαν, επιβαρύνοντας το δημόσιο χρέος (Αλογοσκούφης, 2013). Το δημόσιο χρέος υπερέβη το όριο του 60% του ΑΕΠ (κριτήριο της Συνθήκης του Μάαστριχτ) το έτος 1988 (στην πραγματικότητα, νωρίτερα) και το 100% του ΑΕΠ το έτος 1996 (σύμφωνα με τον Λ. Παπαδήμο [2002], το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ υπερέβη το 100% κατά το έτος 1993, όταν ανήλθε στο επίπεδο του 111,6%). Από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990 άρχισαν σποραδικές προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης. Το 1992 η Ελλάδα υπέγραψε τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Μέχρι την ένταξη στη ζώνη του ευρώ η πτώση του πληθωρισμού, η μείωση των ονομαστικών επιτοκίων και η μεγέθυνση της οικονομίας λειτούργησαν σταθεροποιητικά για το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, ενώ συνέχισε η αύξησή του ως απόλυτου μεγέθους. Μετά την ένταξη στην Ευρωζώνη το προφίλ του δημόσιου χρέους διατηρήθηκε μέχρι το ξέσπασμα της παγκόσμιας κρίσης. Το δημόσιο χρέος ως σχετικό μέγεθος, έπειτα από μια ταχύτατη συσσώρευση κατά τη δεκαετία του 1980, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 άρχισε να κινείται, με μικρές αυξομειώσεις, γύρω στο 100-110% του ΑΕΠ, έναντι 70% κατά μέσο όρο στις χώρες της Ευρωζώνης. Αν και από τα τέλη του 2008 άρχισε η επιδείνωση της δημοσιονομικής κατάστασης, όπως άλλωστε συνέβη σε όλες σχεδόν τις χώρες, η Ελλάδα δεν είχε ιδιαίτερο πρόβλημα να χρηματοδοτεί τα δημόσια ελλείμματα και να αναχρηματοδοτεί το χρέος της έως τις αρχές του 2010. Ακόμη, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι στο τέλος του 2013, παρά τις εξουθενωτικές περιοριστικές πολιτικές που εφαρμόζονται, το δημόσιο χρέος θα είναι στο επίπεδο των 321 δισ. ευρώ, ή 175,5% του ΑΕΠ.

Όσον αφορά τη συγκριτική αξιολόγηση των επιδόσεων των διαδοχικών υποπεριόδων διακυβέρνησης ως προς την εξέλιξη του δημόσιου χρέους, σημειώνονται τα εξής: Αξιολογώντας, με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 3, το εύρημα της μέσης τιμής των ετήσιων μεταβολών/αυξήσεων (%) του δημόσιου χρέους σε τρέχουσες τιμές για την περίοδο 1975-2012, διαπιστώνεται ότι καλύτερες επιδόσεις είχαν οι υποπερίοδοι IV, V και VI έναντι των υποπεριόδων I, II και III. Σημειώνεται και πάλι ότι η εφαρμογή αυτού του κριτηρίου παρουσιάζει αδυναμίες, αφού η χρονολογική σειρά αναφέρεται σε τρέχουσες τιμές. Επιπλέον, διαχρονικά υπήρξε προϊούσα αύξηση των δαπανών για τόκους επί των δημόσιων δανείων τα οποία συνήφθησαν σε προηγούμενες υποπεριόδους.

Με τη χρήση του περισσότερο αξιόπιστου κριτηρίου της μέσης τιμής των ετήσιων μεταβολών του δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, η καλύτερη επίδοση σημειώθηκε κατά την υποπερίοδο IV και η χειρότερη κατά την υποπερίοδο VI. Αν λάβουμε ως κρίσιμη τιμή τη μέση μεταβολή της περιόδου 1975-

2012, τότε καλύτερη (χαμηλότερη) από τη μέση επίδοση επιτεύχθηκε κατά τις υποπεριόδους I, IV και V και χειρότερη (υψηλότερη) κατά τις υποπεριόδους II, III και VI. Επίσης, αν ως κριτήριο ληφθεί η μέση τιμή των ετήσιων ποσοσטיών μεταβολών (στήλη Z) και ως κρίσιμη τιμή η μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών του δημόσιου χρέους κατά την περίοδο 1975-2012, τότε καλύτερη (χαμηλότερη) επίδοση επιτεύχθηκε κατά τις υποπεριόδους I, III, IV, V και χειρότερη (υψηλότερη) κατά τις υποπεριόδους II και VI. Αν δε ληφθούν υπόψη οι ρυθμίσεις του 2010, τότε τα αποτελέσματα της υποπεριόδου V είναι σχετικά καλύτερα και τα αποτελέσματα της υποπεριόδου IV σχετικά χειρότερα – στην πραγματικότητα, συγκλίνουν.

Συγκεντρωτικά, αν η συγκριτική αξιολόγηση των επιδόσεων των έξι υποπεριόδων διακυβέρνησης της μεταπολιτευτικής περιόδου γίνει με κριτήρια: α) τη μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών του ΑΕΠ της οικονομίας, β) τη μέση τιμή των ετήσιων δημόσιων ελλειμμάτων ως ποσοστών του ΑΕΠ και γ) τη μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών του δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, και αν ως κρίσιμες τιμές ληφθούν αντίστοιχα: α) η μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών του ΑΕΠ κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο, β) η μέση τιμή των ετήσιων δημόσιων ελλειμμάτων ως ποσοστών του ΑΕΠ κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο και γ) η μέση τιμή των ετήσιων μεταβολών του δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο, τότε οι επιδόσεις κατά τις υποπεριόδους χαρακτηρίζονται καλές ή κακές έπειτα από σύγκριση με τις κρίσιμες τιμές. Τα ευρήματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.

Πίνακας 5. Ρυθμός μεγέθυνσης, δημόσιο έλλειμμα, δημόσιο χρέος:
Συγκριτική αξιολόγηση υποπεριόδων διακυβέρνησης

Υποπερίοδοι	Ρυθμός μεγέθυνσης-ανάπτυξης		Δημόσιο έλλειμμα		Δημόσιο χρέος		Επιδόσεις Π.Δ.	
	KMT (κακή)	AMT (καλή)	KMT (καλή)	AMT (κακή)	KMT (καλή)	AMT (κακή)	Καλές	Κακές
I		✓	✓		✓		3	0
II	✓			✓		✓	0	3
III		✓		✓	✓		2	1
IV		✓	✓		✓		3	0
V		✓	✓		✓		3	0
VI	✓			✓		✓	0	3

Πηγή: Πίνακες 1, 2, 3 και 4.

Σημείωση: Όπου KMT σημαίνει κάτω της μέσης τιμής και όπου AMT άνω της μέσης τιμής.

Τα ευρήματα τα οποία καταγράφονται στον Πίνακα 5 δείχνουν ότι και με τα τρία κριτήρια οι υποπερίοδοι I, IV και V είχαν από τρεις καλές επιδόσεις. Η υποπερίοδος III είχε δύο καλές και μία κακή. Τέλος, οι υποπερίοδοι II και VI είχαν από τρεις κακές επιδόσεις.

Στο σημείο αυτό υπογραμμίζεται και πάλι ότι, αν οι παρεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν από τις Eurostat και ΕΛ.ΣΤΑΤ. το 2010 επεκτείνονταν και στα προ του 2006 έτη, τότε οι επιδόσεις της υποπεριόδου V θα ήταν σχετικά καλύτερες (αφού θα είχε υψηλότερη βάση), των δε προηγούμενων υποπεριόδων IV, III, II και I σχετικά χειρότερες.

Επιπροσθέτως, σημειώνεται ότι η συγκριτική αξιολόγηση θα ήταν πληρύτερη αν υπήρχαν μετρήσεις της αποτελεσματικότητας αξιοποίησης των πόρων (cost-benefit, cost-efficiency and cost-effectiveness). Δυστυχώς, τέτοιες αναλύσεις δεν υπάρχουν.

Τέλος, να υπογραμμιστεί ότι οι εξελίξεις αυτές έλαβαν χώρα σε ευρωπαϊκό και σε παγκόσμιο περιβάλλον στο οποίο κυριαρχούσαν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές και ότι στην ελληνική κοινωνία είχε επικρατήσει η νοοτροπία της γενικής χαλάρωσης και των υψηλών απαιτήσεων.

2.3 Δημόσια δαπάνη για εξυπηρέτηση του χρέους

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η δημόσια δαπάνη για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους ήταν υψηλή. Αυξήθηκε από 1,3% του ΑΕΠ το 1976 σε 14,1% του ΑΕΠ το 1994, δηλαδή από το 4,7% των δαπανών της γενικής κυβέρνησης στο 30,3% μέσα σε μία εικοσαετία (Μανεισιώτης & Reischauer, 2002). Η εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους ήταν η μεγαλύτερη κατηγορία δαπάνης στον ελληνικό προϋπολογισμό. Είναι πολύ υψηλή, και ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι η υψηλότερη στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Αρμάγου κ.ά., 2005). Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980 η εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους ήταν «βαρίδι» για την ελληνική οικονομία. Η εξέλιξη της ετήσιας δημόσιας δαπάνης μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη για την πληρωμή τόκων επί δημόσιων δανείων τα οποία είχαν συναφθεί σε προηγούμενες περιόδους παρουσιάζεται στον Πίνακα 6.

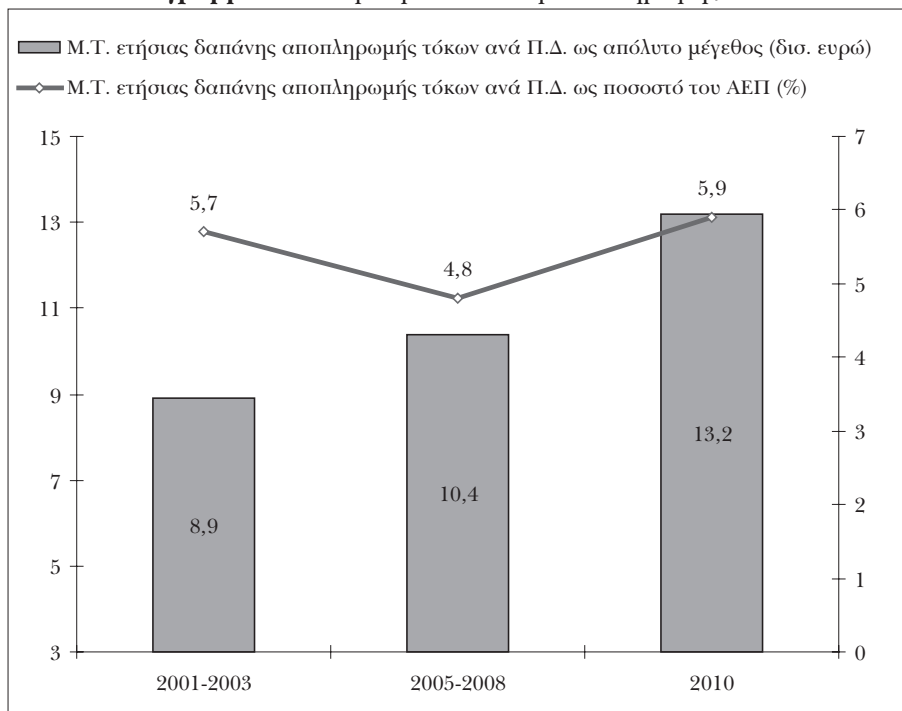
Τα στοιχεία και τα ευρήματα του Πίνακα 6 αποκαλύπτουν ότι η δημόσια δαπάνη για τόκους κατά την τριετία 2001-2003 ήταν 26,8 δισ. ευρώ, για την τετραετία 2005-2008 ήταν 41,4 δισ. ευρώ και για το έτος 2010 ήταν 13,2 δισ. ευρώ. Η μέση ετήσια δαπάνη ως απόλυτο μέγεθος για την υποπερίοδο IV ήταν 8,9 δισ. ευρώ, για την υποπερίοδο V ήταν 10,4 δισ. ευρώ και για την υποπερίοδο VI ήταν 13,2 δισ. ευρώ, ενώ ως ποσοστό του ΑΕΠ για την υποπερίοδο IV ήταν 5,7%, για την υποπερίοδο V ήταν 4,8% και για την υποπερίοδο VI ήταν 5,9%.

Πίνακας 6. Δημόσια δαπάνη για αποπληρωμή τόκων, 2001-2012

Έτος	Ως απόλυτο μέγεθος (δισ. ευρώ)			Ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)	
	Ετήσια	Συνολική ανά Π.Δ.	Μ.Τ. ανά Π.Δ.	Ετήσια	Μ.Τ. ανά Π.Δ.
2001	9,5	26,8	8,9	6,5	5,7
2002	8,7			5,6	
2003	8,6			5,0	
2004	9,0	X	X	4,9	X
2005	9,0	41,4	10,4	4,7	4,8
2006	9,8			4,7	
2007	10,7			4,8	
2008	11,9			5,1	
2009	11,9	X	X	5,2	X
2010	13,2	13,2	13,2	5,9	5,9
2011	15,0	X	X	7,2	X
2012	9,7	X	X	5,0	X

Πηγή: *European Commission, 2013.*

Σημειώσεις: (α) Όπου X έτος εκλογών. (β) Όπου Μ.Τ. μέση τιμή και όπου Π.Δ. περίοδος διακυβέρνησης.

Διάγραμμα 9. Μέση ετήσια δαπάνη αποπληρωμής τόκων

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέλιξη των χρονολογικών σειρών της δημόσιας δαπάνης για την εξυπηρέτηση του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης όπως εμφανίζεται στην εισηγητική έκθεση του κρατικού προϋπολογισμού για το έτος 2014 (Υπουργείο Οικονομικών, 2013, σελ. 142) και παρουσιάζεται στον Πίνακα 7.

Πίνακας 7. Δαπάνες εξυπηρέτησης χρέους κεντρικής διοίκησης, 1992-2012 (σε εκατ. ευρώ)

Έτη	Α) Χρεολύσια	Β) Τόκοι	Γ) Παράλληλες δαπάνες	Γενικό σύνολο (Α+Β+Γ)	Άθροισμα ανά Π.Δ.	Μ.Τ. ανά Π.Δ.
1992	6.406	4.123	71	10.600	10.600	10.600
1993	4.707	6.228	135	11.070	X	X
1994	7.162	8.990	190	16.342	213.220	21.322
1995	7.907	9.098	307	17.312		
1996	10.263	9.641	339	20.243		
1997	10.145	8.809	308	19.262		
1998	9.682	9.018	170	18.870		
1999	9.251	9.290	101	18.642		
2000	13.131	9.499	58	22.688		
2001	11.618	9.289	39	20.946		
2002	20.280	8.535	59	28.874		
2003	20.763	9.208	70	30.041		
2004	18.444	9.283	72	27.799	X	X
2005	20.379	9.616	71	30.066	125.527	31.381,8
2006	16.589	9.441	56	26.086		
2007	22.195	9.657	71	31.923		
2008	26.246	11.134	72	37.452		
2009	29.135	12.184	141	41.460	X	X
2010	19.549	12.977	246	32.772	32.772	32.772
2011	28.847	16.130	218	45.195	X	X
2012	23.908	12.133	631	36.672	X	X

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών, 2013.

Σημειώσεις: α) Οι υπολογισμοί που παρουσιάζονται στις δύο τελευταίες στήλες είναι του συγγραφέα. β) Από το 2008 και μετά περιλαμβάνονται και οι δαπάνες προσαρμογών ΕΣΛ 95. γ) Δεν περιλαμβάνονται εξοφλήσεις βραχυπρόθεσμου χρέους (έντοκα γραμμάτια ιδιωτικού τομέα, βραχυπρόθεσμοι τίτλοι εξωτερικού και ταμειακές διευκολύνσεις).

Τα στοιχεία και τα ευρήματα τα οποία εμπεριέχονται στον ανωτέρω πίνακα δείχνουν τη ραγδαία αύξηση της δημόσιας δαπάνης για την εξυπηρέτηση του χρέους επί δανείων τα οποία είχαν συναφθεί σε προηγούμενες περιόδους. Ειδικότερα, για τις δύο υποπεριόδους διακυβέρνησης πριν από την ένταξη στο Μηχανισμό Στήριξης τα μεγέθη έχουν ως εξής: Η συνολική δαπάνη κατά την περίοδο 2004-2009 (ΝΔ – Κ. Καραμανλής) για την εξυπηρέτηση των δανείων που είχαν συναφθεί από προηγούμενες κυβερνήσεις είναι 194,21 δισ. ευρώ (χρεολύσια 132,9 δισ. ευρώ, τόκοι 61,31 δισ. ευρώ), ενώ κατά την ίσης χρονικής διάρκειας εξαετία 1998-2003 (ΠΑΣΟΚ – Κ. Σημίτης) ήταν 139,5 δισ. ευρώ (χρεολύσια 84,7 δισ. ευρώ, τόκοι 54,8 δισ. ευρώ). Δηλαδή, για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους το οποίο είχε συσσωρευθεί η κυβέρνηση της περιόδου 2004-2009 πλήρωσε 54,7 δισ. ευρώ περισσότερα σε σχέση με την κυβέρνηση της περιόδου 1998-2003. Η ετήσια δημόσια δαπάνη την περίοδο 2004-2009 για τοκοχρεολύσια δανείων τα οποία είχαν συναφθεί σε προηγούμενες περιόδους ανήλθε κατά μέσο όρο σε 31,4 δισ. ευρώ ετησίως, έναντι 21,3 δισ. ευρώ κατά την προηγούμενη περίοδο. Από τα προαναφερθέντα συνάγεται ότι κατά την περίοδο 2004-2009 αντιμετωπίστηκε το ζήτημα του υψηλού δημόσιου χρέους σε συνθήκες ιδιαίτερα βεβαρημένες και δεσμευτικές από προηγούμενα έτη.

Συμπληρωματικά των ανωτέρω είναι και τα στοιχεία του επόμενου πίνακα.

Πίνακας 8. Δαπάνες την περίοδο 2004-2009 (σε εκατ. ευρώ)

Έτη	Εξοπλιστικά προγράμματα	Δαπάνες με ειδικές εκδόσεις ομολόγων (ΙΚΑ, ΟΓΑ κτλ.)	Εξοφλήσεις υποχρεώσεων νοσοκομείων προηγ. ετών	Έκτακτες αποδόσεις στην ΕΕ
2004	826	2.544	-	-
2005	1.394	801	2.585	-
2006	1.590	423	-	1.108
2007	2.380	466	13	-
2008	2.597	1.743	-	-
2009	2.200	531	-	-
Σύνολο	10.987	6.508	2.598	1.108

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Γενική Διεύθυνση Θησαυροφυλακίου και Προϋπολογισμού, Δελτία υπ' αριθμόν 12/2005, 12/2006, 12/2007, 12/2009.

Τα στοιχεία του Πίνακα 8 δείχνουν ότι τη χρονική περίοδο 2004-2009 δαπανήθηκαν σχεδόν 11 δισ. ευρώ για εξοπλιστικά προγράμματα επί δεσμεύσεων οι οποίες είχαν αναληφθεί, 6,5 δισ. ευρώ με ειδικές εκδόσεις ομολόγων για την εξυπηρέτηση των χρεών των ασφαλιστικών ταμείων και 2,6 δισ. ευρώ

για την εξόφληση υποχρεώσεων νοσοκομείων οι οποίες είχαν αναληφθεί σε προηγούμενα έτη. Επίσης, για το έτος 2006 περιλαμβάνεται έκτακτη απόδοση (μη επαναλαμβανόμενες δαπάνες) στην Ευρωπαϊκή Ένωση που ξεπέρασε το 1 δισ. ευρώ λόγω αναθεώρησης του ΑΕΠ.

2.4 Επιτόκιο (κόστος) δημόσιου δανεισμού

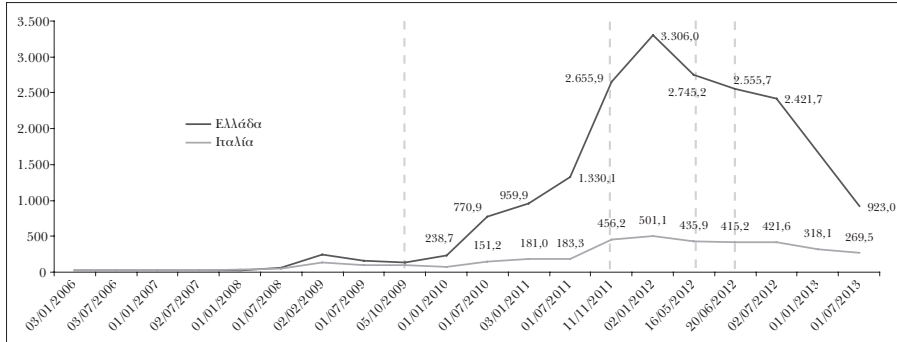
Είναι αλήθεια ότι το ελληνικό Δημόσιο μέχρι τον Οκτώβριο του 2009, ακόμη και μέχρι το τέλος του έτους, είχε δυνατότητα δημόσιου δανεισμού από τις αγορές με χαμηλό επιτόκιο. Από την άνοιξη του 2010 ο δανεισμός από τις αγορές κατέστη απαγορευτικός. Στον Πίνακα 9 και στο Διάγραμμα 10 το οποίο ακολουθεί παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του διαφορικού επιτοκίου (spread) του δημόσιου δανεισμού της Ελλάδας συγκριτικά με την Ιταλία για την περίοδο 3/1/2006-1/7/2013.

Πίνακας 9. Διαχρονική εξέλιξη του διαφορικού επιτοκίου (spread) Ελλάδας και Ιταλίας, 2006-2013

Ημερομηνία	Ελλάδα	Ιταλία
3/1/2006	20,9	20,5
3/7/2006	30,5	29,9
1/1/2007	25,1	25,6
2/7/2007	24,3	23,2
1/1/2008	29,3	31,8
1/7/2008	66,5	54,4
2/2/2009	251,4	134,2
1/7/2009	162,7	102,7
5/10/2009	130,4	92,4
1/1/2010	238,7	75,5
1/7/2010	770,9	151,2
3/1/2011	959,9	181,0
1/7/2011	1.330,1	183,3
11/11/2011	2.655,9	456,2
2/1/2012	3.306,0	501,1
16/5/2012	2.745,2	435,9
20/6/2012	2.555,7	415,2
2/7/2012	2.421,7	421,6
1/1/2013	#N/A	318,1
1/7/2013	923,0	269,5

Πηγή: Bloomberg, 2013.

Διάγραμμα 10. Εξέλιξη διαφορικού επιτοκίου (spread) 10ετών κρατικών ομολόγων σε σύγκριση με το αντίστοιχο της Ιταλίας, 2006-2013

Τα στοιχεία δείχνουν ότι η Ελλάδα, παρότι είχε δημόσιο χρέος διαχρονικά υψηλό ως απόλυτο μέγεθος και με αυξητική δυναμική, μέχρι τις 5/10/2009, χρονικό σημείο εναλλαγής των κομμάτων στην κυβέρνηση, είχε δυνατότητα δανεισμού από τις αγορές με χαμηλό επιτόκιο (130,4 μ.β.), ελαφρώς υψηλότερο από το αντίστοιχο της Ιταλίας (92,4 μ.β.). Ακόμη και στις αρχές του 2010 διατηρούσε αυτή τη δυνατότητα. Η εξέλιξη αυτή δύναται να ερμηνευθεί ως εμπιστοσύνη των αγορών χρήματος στην ελληνική οικονομία και στο ελληνικό κράτος. Όμως στη συνέχεια, λόγω λανθασμένων πολιτικών χειρισμών, η Ελλάδα άρχισε να αντιμετωπίζει μια πρωτοφανή κρίση εμπιστοσύνης, με συνέπεια μια «τρελή» πορεία ανόδου του επιτοκίου. Η εξέλιξη αυτή κατέστησε το δανεισμό από τις αγορές απαγορευτικό. Η χώρα «μπήκε» σε κρίση δανεισμού. Τον Μάιο του 2010 οδηγήθηκε στο Μηχανισμό Στήριξης και στο πρώτο Μνημόνιο. Το επιτόκιο δανεισμού, αφού διέγραψε πολύ υψηλή τροχιά, η οποία ξεπέρασε τις 3.000 μ.β., άρχισε από την άνοιξη του 2012 να ακολουθεί πτωτική πορεία. Στο τέλος του πρώτου εξαμήνου του 2013 βρέθηκε στις 923 μ.β. και στις 31/3/2014 στις 501 μ.β.

Επιπροσθέτως, σημειώνεται ότι, ενώ μέχρι κάποια στιγμή το χρονικό περιθώριο για να παραδοθούν τα πωλούμενα ομόλογα ήταν 3 ημέρες (T+3), στις 22 Οκτωβρίου του 2009 η Τράπεζα της Ελλάδος έθεσε σε εφαρμογή τον κανόνα T+10, ενώ στις 10 Δεκεμβρίου αποφάσισε να μην επιβάλλονται κυρώσεις σε όποιον δεν έδινε τα ομόλογα μετά τη λήξη των 10 ημερών. Μετέωρο παραμένει το ερώτημα αν αυτός ο χειρισμός επέδρασε στη δράση των κερδοσκόπων.

2.5 Μεταβολές του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους κατά τις περιόδους 2007-2009 και 2009-2011

Έχει σημειωθεί ότι η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση η οποία ξέσπασε στις ΗΠΑ το 2007 έπληξε τις ευρωπαϊκές οικονομίες τα έτη 2008 και 2009 και τις αποσταθεροποίησε δημοσιονομικά. Όσον αφορά την Ελλάδα, η αναμφισβήτητη αποσταθεροποίηση από ορισμένες πλευρές χαρακτηρίστηκε «δημοσιονομικός εκτροχιασμός». Η παρούσα εργασία ελέγχει αν ο χαρακτηρισμός αυτός αποτυπώνει επακριβώς την πραγματικότητα. Στον Πίνακα 10 και στα Διαγράμματα 11 και 12 που ακολουθούν παρουσιάζονται οι μεταβολές του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους ως ποσοστών του ΑΕΠ κατά τις περιόδους 2007-2009 και 2009-2011 στην Ελλάδα, στις 17 χώρες (μέσος όρος) της Ευρωζώνης και στις 27 χώρες (μέσος όρος) της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πίνακας 10. Ποσοστιαία μεταβολή δημοσιονομικού ελλείμματος και δημόσιου χρέους ως ποσοστών (%) του ΑΕΠ κατά τις περιόδους 2007-2009 και 2009-2011

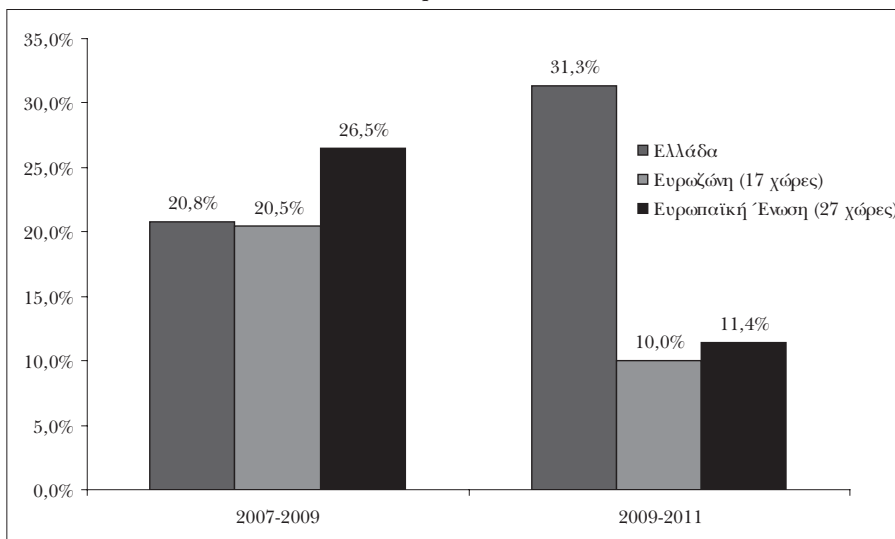
Χώρες	2007-2009		2009-2011	
	Δημοσιονομικό έλλειμμα (%)	Δημόσιο χρέος (%)	Δημοσιονομικό έλλειμμα (%)	Δημόσιο χρέος (%)
Ελλάδα	131,1	20,8	-38,6	31,3
Ευρωζώνη (17 χώρες)	826,7	20,5	-34,7	10,0
Ευρωπαϊκή Ένωση (27 χώρες)	650,7	26,5	-35,4	11,4

Πηγή: *European Commission, 2013, και υπολογισμοί από το συγγραφέα.*

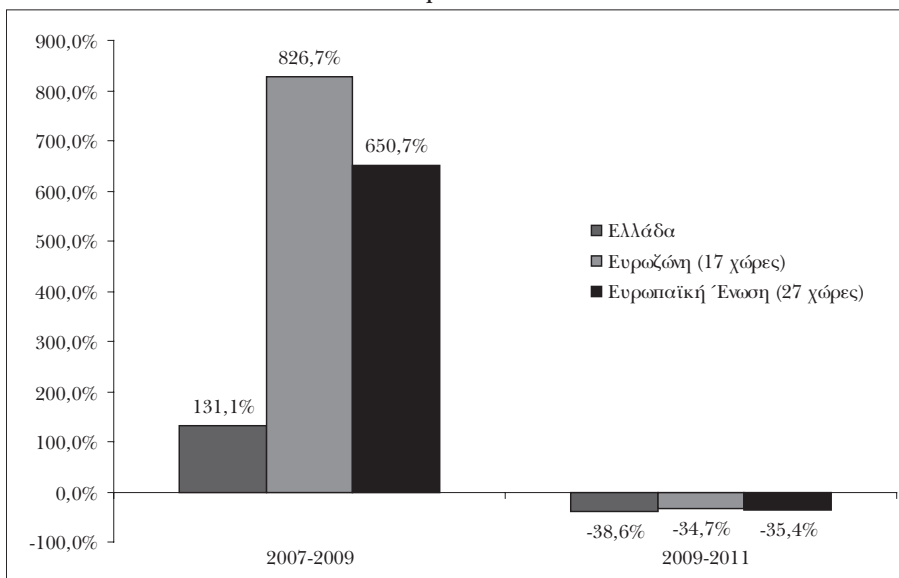
Σημείωση: Οι μεταβολές που αποτυπώνονται στις στήλες αφορούν τις ποσοστιαίες μεταβολές των δεικτών δημόσιου ελλείμματος και δημόσιου χρέους ως ποσοστών του ΑΕΠ.

Τα ευρήματα που καταγράφονται στον Πίνακα 10 δείχνουν ότι κατά την περίοδο 2007-2009 στην Ελλάδα το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε ποσοστιαία κατά 131,1%, δηλαδή λιγότερο από τη μέση τιμή των ποσοστιαίων αυξήσεων οι οποίες συντελέστηκαν τόσο στις χώρες της Ευρωζώνης (826,7%) όσο και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (650,7%). Όσον αφορά το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, αυξήθηκε ποσοστιαία κατά 20,8%, δηλαδή όσο περίπου και η μέση τιμή των ποσοστιαίων αυξήσεων στις χώρες της Ευρωζώνης (20,5%), αλλά λιγότερο από τη μέση τιμή των ποσοστιαίων αυξήσεων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26,5%). Η «παραδο-

Διάγραμμα 11. Ποσοστιαία μεταβολή δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ τις περιόδους 2007-2009 και 2009-2011

Διάγραμμα 12. Ποσοστιαία μεταβολή δημόσιου ελλείμματος ως ποσοστού του ΑΕΠ τις περιόδους 2007-2009 και 2009-2011

ξόνητα» αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι στην Ελλάδα οι βάσεις του 2007 για το έλλειμμα και το χρέος ήταν ήδη συγκριτικά υψηλές (βλ. Πίνακες 2 και 4). Συγκεκριμένα, το 2007 στην Ελλάδα το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 6,8%, στην Ευρωζώνη 0,7% και στην Ευρωπαϊκή Ένωση 0,9%. Το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν το 2007 στην Ελλάδα 107,2%, στην Ευρωζώνη 66,4% και στην Ευρωπαϊκή Ένωση 58,9%. Κατά την περίοδο 2009-2011 στην Ελλάδα το δημόσιο έλλειμμα μειώθηκε ποσοστιαία ελαφρώς περισσότερο σε σχέση με τις μέσες μειώσεις των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης, ενώ το δημόσιο χρέος αυξήθηκε περισσότερο από όσο αυξήθηκε η μέση τιμή των δημοσίων χρεών των χωρών της Ευρωζώνης και της ΕΕ. Ειδικότερα, η Ελλάδα την περίοδο 2007-2009 κατείχε σε φθίνουσα τάξη με κριτήριο το μέγεθος της ποσοστιαίας αύξησης του δημόσιου χρέους τη 16η θέση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, ενώ την περίοδο 2009-2011 την –πολύ χειρότερη– 4η θέση.

2.6 Αποκλίσεις κατά την εφαρμογή του κρατικού προϋπολογισμού

Η πειθαρχία με την οποία εφαρμόζονται οι κρατικοί προϋπολογισμοί αποτελεί βασικό κριτήριο αξιολόγησης της επιτυχούς εφαρμογής της δημοσιονομικής πολιτικής. Στην παρούσα εργασία ως μέτρο πειθαρχίας χρησιμοποιείται η διαφορά/απόκλιση στο δημοσιονομικό αποτέλεσμα προϋπολογιστικά και απολογιστικά.

Στον Πίνακα 11 και στο Διάγραμμα 13 που ακολουθεί παρουσιάζονται τα ευρήματα αναφορικά με το μέγεθος της απόκλισης κατά τα έτη μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη. Στις στήλες Α και Β παρουσιάζεται το δημοσιονομικό αποτέλεσμα προϋπολογιστικά και απολογιστικά, στη στήλη Γ η απόκλιση και στη στήλη Δ η μέση απόκλιση κατά τις υποπεριόδους διακυβέρνησης IV (περίοδος εντός Ευρωζώνης), V και VI.

Τα ευρήματα που εμπεριέχονται στον Πίνακα 11 δείχνουν ότι η μέση τιμή των αποκλίσεων μεταξύ του προϋπολογιστικού και του απολογιστικού δημοσιονομικού αποτελέσματος, δηλαδή η δημοσιονομική πειθαρχία, υπήρξε χειρότερη (υψηλότερη) κατά την περίοδο διακυβέρνησης IV σε σχέση με την υποπερίοδο διακυβέρνησης V και, φυσικά, με την εντός Μνημονίου υποπερίοδο διακυβέρνησης VI.

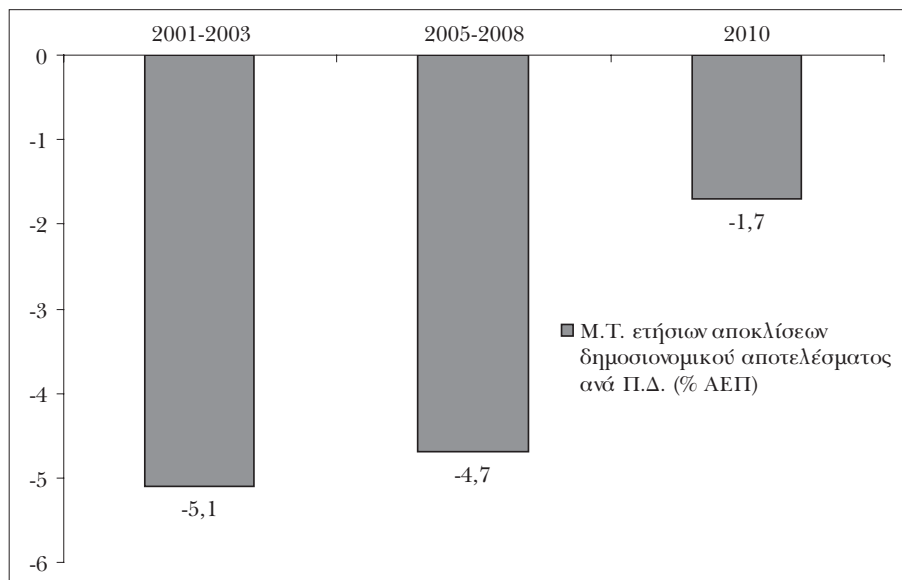
Πίνακας 11. Αποκλίσεις δημοσιονομικού αποτελέσματος
ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2001-2011

Έτη	Α) Στόχος προϋπολογισμού	Β) Τελικός απολογισμός	Γ) Απόκλιση (=Β-Α)	Δ) Μ.Τ. ετήσιων αποκλίσεων
2001	0,5	-4,4	-4,9	-5,1
2002	0,8	-4,8	-5,6	
2003	-0,9	-5,7	-4,8	
2004	-1,2	-7,4	-6,2	X
2005	-2,8	-5,6	-2,8	-4,7
2006	-2,6	-6,0	-3,4	
2007	-2,4	-6,8	-4,4	
2008	-1,6	-9,9	-8,3	
2009	-2,0	-15,6	-13,6	X
2010	-9,1	-10,8	-1,7	-1,7
2011	-7,4	-9,6	-2,2	X

Πηγές: Υπουργείο Οικονομικών και Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2013). Συγκεκριμένα, τα στοιχεία της στήλης Α αποτελούν τις προβλέψεις των προϋπολογισμών που ψηφίστηκαν από τη Βουλή. Τα στοιχεία της στήλης Β προέρχονται από τα τελικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Eurostat) μετά και τις επαναταξινομήσεις του 2010 (μέχρι το 2006) και την αναθεώρηση του ΑΕΠ. Οι στήλες Γ και Δ από υπολογισμούς του συγγραφέα.

Σημειώσεις: (α) Όπου X έτος εκλογών. (β) Όπου Μ.Τ. μέση τιμή και όπου Π.Δ. περίοδος διακυβέρνησης.

Διάγραμμα 13. Μέση τιμή ετήσιων αποκλίσεων (%)
δημοσιονομικού αποτελέσματος ανά περίοδο διακυβέρνησης

3. Συμπερασματικά σχόλια – Πρόταση

Από τα στοιχεία των χρονολογικών σειρών και τα ευρήματα της εμπειρικής ανάλυσης για τα τρία οικονομικά μεγέθη α) μεγέθυνση-ανάπτυξη, β) δημόσιο έλλειμμα και γ) δημόσιο χρέος κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο συνάγονται τα ακόλουθα:

1ον: Ο ρυθμός μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο 1975-2008 υπήρξε κατά μέσο όρο σημαντικά χαμηλότερος σε σχέση με τον αντίστοιχο της περιόδου 1950-1974, αλλά υψηλότερος σε σχέση με τον αντίστοιχο μέσο όρο των οικονομιών των κρατών μελών της ΕΕ. Κατά τη δεκαετία του 1980 παρατηρήθηκε σχεδόν στασιμότητα. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 μέχρι το καλοκαίρι του 2008 σημειώθηκε ικανοποιητικός ρυθμός μεγέθυνσης, υψηλότερος από το μέσο ρυθμό των οικονομιών των κρατών μελών της Ευρωζώνης. Η οικονομία εισήλθε σε ύφεση από το τρίτο τρίμηνο του 2008, με μεταβολή -0,1%. Έκτοτε και μέχρι σήμερα (πρώτο εξάμηνο 2014) η οικονομία βρίσκεται σε βαθιά και παρατεταμένη ύφεση. Επιδόσεις καλύτερες (υψηλότερες) από τη μέση επίδοση της μεταπολιτευτικής περιόδου είχαν οι υποπερίοδοι I, III, IV, V και χειρότερες (χαμηλότερες) από τη μέση επίδοση είχαν οι υποπερίοδοι II και VI.

2ον: Το δημοσιονομικό αποτέλεσμα ήταν κάθε χρόνο ελλειμματικό. Επιδόσεις καλύτερες (χαμηλότερες) ως απόλυτο μέγεθος (σε τρέχουσες τιμές) από τη μέση επίδοση της μεταπολιτευτικής περιόδου είχαν οι υποπερίοδοι I, II, IV και χειρότερες (υψηλότερες) από τη μέση επίδοση είχαν οι υποπερίοδοι V, VI, ενώ η υποπερίοδος III κινήθηκε κοντά στη μέση επίδοση. Με κριτήριο το έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ, επιδόσεις καλύτερες (χαμηλότερες) από τη μέση επίδοση της μεταπολιτευτικής περιόδου είχαν οι υποπερίοδοι I, IV, V και χειρότερες (υψηλότερες) από τη μέση επίδοση είχαν οι υποπερίοδοι II, III, VI.

3ον: Κατά τα έτη που διεξήχθησαν εκλογές και σημειώθηκε εναλλαγή των δύο μεγάλων κομμάτων στην κυβέρνηση διαπιστώνεται αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων σε σχέση με τα προηγούμενα και τα επόμενα έτη. Η αύξηση διευρύνθηκε σημαντικά το έτος 2009, λόγω της παγκόσμιας κρίσης, των δύο διαδοχικών εκλογικών αναμετρήσεων, αλλά και των χειρισμών που έγιναν στο τέλος του έτους και στις αρχές του επόμενου (2010).

4ον: Το δημόσιο χρέος ως απόλυτο μέγεθος αυξήθηκε διαχρονικά κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο με υψηλό ρυθμό. Ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν χαμηλό κατά την περίοδο 1975-1980, αλλά κατά τη δεκαετία του 1980 και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 αυξήθηκε ταχύτατα, υπερβαίνοντας το 60%

(κριτήριο της Συνθήκης του Μάαστριχτ) στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980 και το 100% από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Στη συνέχεια, και μέχρι το 2008, κυμαινόταν περί το 100-110% του ΑΕΠ. Οι μέσες τιμές των ετήσιων ρυθμών αύξησης τόσο ως απόλυτο όσο και ως σχετικό μέγεθος ήταν αρκετά υψηλές. Με κριτήριο τη μέση τιμή των ετήσιων αυξήσεων (%) του δημόσιου χρέους σε τρέχουσες τιμές κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο, σχετικά καλύτερες επιδόσεις είχαν οι υποπεριόδους IV, V και VI έναντι των υποπεριόδων I, II και III. Με κριτήριο το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, επιδόσεις καλύτερες (χαμηλότερες) από τη μέση επίδοση της μεταπολιτευτικής περιόδου είχαν οι υποπεριόδους I, III, IV και V, ενώ χειρότερες (υψηλότερες) από τη μέση επίδοση είχαν οι υποπεριόδους II και VI. Η συγκριτική αξιολόγηση των δεδομένων και των ευρημάτων κατά τις υποπεριόδους διακυβέρνησης αποκαλύπτει ότι η πιο επιβαρυντική περίοδος για τη συσσώρευση του δημόσιου χρέους και το χτίσιμο της δυναμικής του υπήρξε η υποπερίοδος II. Κατά τις επόμενες υποπεριόδους, ενώ η δυναμική μειώθηκε, δεν ανακόπηκε ριζικά. Εν μέσω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης αποδείχτηκε ότι το δημόσιο χρέος ήταν η σοβαρότερη διαρθρωτική αδυναμία της ελληνικής οικονομίας. Τα τελευταία πέντε χρόνια το δημόσιο χρέος, που από τη δεκαετία του 1980 είχε καταστεί προβληματικό, σε συνδυασμό με το συρρικνωμένο ΑΕΠ, έχει καταστεί μη βιώσιμο. Βεβαίως, η οικονομική, θεωρητική και εμπειρική, βιβλιογραφία δεν προσδιορίζει το ακριβές επίπεδο του δημόσιου χρέους άνω του οποίου αυτό είναι πράγματι μη βιώσιμο. Το κρίσιμο επίπεδο εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και ποικίλλει ανά οικονομία. Πάντως, σε κάθε περίπτωση, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας είναι υψηλό και απαιτείται ριζική παρέμβαση προς την κατεύθυνση του «κουρέματος» σε συνδυασμό με ελάφρυνση (επιμήκυνση της αποπληρωμής και μείωση των επιτοκίων).

5ον: Η δημόσια δαπάνη για αποπληρωμή των χρεολυσίων και των τόκων επί των δανείων που είχαν συναφθεί σε προηγούμενα έτη παρουσιάζει αυξητική τάση από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Το «φορτίο» κατέστη ιδιαίτερα «βαρύ» για την ελληνική οικονομία κατά την υποπερίοδο V, διαμορφώνοντας ένα δεσμευτικό πλαίσιο για την αποπληρωμή του χρέους.

6ον: Η Ελλάδα κάλυπτε τα ελλείμματα και την αναχρηματοδότηση του δημόσιου χρέους της με χαμηλό επιτόκιο δανεισμού μέχρι τις αρχές του 2010. Αντιμέτωπη όμως κρίση δανεισμού από τις αγορές κεφαλαίων την άνοιξη του 2010. Η κρίση δανεισμού είχε ενδογενείς και εξωγενείς ιστορικές, συγκυριακές και πολιτικές αιτίες.

7ον: Εν μέσω της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης αποσταθεροποιήθηκαν δημοσιονομικά, λιγότερο ή περισσότερο, όλες οι χώρες. Με όρους συ-

γκριτικής αξιολόγησης, στην Ελλάδα δεν υπήρξε «δημοσιονομικός εκτροχιασμός» την περίοδο 2007-2009. Η αύξηση του δημόσιου ελλείμματος ως ποσοστού του ΑΕΠ ήταν ποσοστιαία σημαντικά μικρότερη σε σχέση με τη μέση αύξηση των δημόσιων ελλειμμάτων των χωρών της Ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αύξηση του δημόσιου χρέους κινήθηκε ποσοστιαία κοντά στο μέσο όρο των αυξήσεων που συντελέστηκαν στις χώρες της Ευρωζώνης και χαμηλότερα από το μέσο όρο των αυξήσεων που συντελέστηκαν στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κρίσιμο πρόβλημα της Ελλάδας ήταν ότι διαχρονικά είχε συγκριτικά υψηλότερα ελλείμματα και χρέος.

8ον: Μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη, η υποπερίοδος V υπήρξε ελαφρώς πιο πειθαρχημένη κατά την εκτέλεση των κρατικών προϋπολογισμών σε σύγκριση με την υποπερίοδο IV.

9ον: Αν ληφθούν υπόψη οι αναταξινομήσεις λογαριασμών και οι προσαρμογές ροών – αποθεμάτων, τότε τα αποτελέσματα της υποπεριόδου V είναι καλύτερα και τα αποτελέσματα της υποπεριόδου IV είναι χειρότερα από τα ευρήματα που παρουσιάζονται στους πίνακες. Τα αποτελέσματα των δύο υποπεριόδων συγκλίνουν.

10ον: Το υψηλό κόστος αντιμετώπισης της κρίσης δείχνει την ατελή αρχιτεκτονική του ευρωπαϊκού συστήματος. Η δομή της ΟΝΕ επηρέασε αρνητικά τις εξελίξεις στην Ελλάδα, καθώς και σε άλλες χώρες της περιφέρειας.

Τώρα, τέσσερα χρόνια μετά την προσφυγή στο Μηχανισμό Στήριξης, την υπογραφή και την εφαρμογή δύο Μνημονίων, η οικονομία τελεί υπό «βίαση θεραπευτική αγωγή», εξακολουθώντας να παραμένει σε ύφεση, με υψηλή ανεργία. Οι ενδείξεις προώθησης της δημοσιονομικής εξυγίανσης, προσαρμογής και πειθαρχίας, για να καταγραφούν ως οριστικά θετικές, θα πρέπει να αποδειχτούν διατηρήσιμες χωρίς πρόσθετα συστατικά μέτρα. Η κοινωνία, χωρίς αναθεωρήσεις στο αξιακό της σύστημα και στον εν γένει προσανατολισμό της, λιμνάζει και αγκομαχά. Το πολιτικό σύστημα και το σύστημα διακυβέρνησης, με την ευρεία έννοια, χωρίς έμπνευση, κύρος και εθνικό σχέδιο, δεν εμπνέει. Η χώρα, χωρίς εθνική πυξίδα, παραπατά. Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των πολιτικών των Μνημονίων, πέρα από διορθώσεις διαχρονικά υπαρκτών αγκυλώσεων και στρεβλώσεων του ελληνικού συστήματος, είναι πενιχρά και αμφισβητούμενα από πολλές πλευρές ως υψηλού οικονομικού και κοινωνικού κόστους, το οποίο μέχρι στιγμής δεν έχει συγκριθεί με το παρόν και το προσδοκώμενο όφελος. Η ευρωπαϊκή αλληλεγγύη είναι μέχρι στιγμής ελλειμματική. Οι ισχυροί της Ευρώπης και της Δύσης, ενώ γνώριζαν τις διαχρονικές εξελίξεις και, εν πολλοίς, επέδρασαν στη διαμόρφωσή τους, διόγκωσαν το υπαρκτό πρόβλημα και έθεσαν την Ελλάδα, για δικούς τους κυρίως λόγους, υπό μα-

κροχρόνια ασφυκτικότερη κηδεμονία. Η ευθύνη, βεβαίως, γι' αυτή τη δυσάρεστη εξέλιξη είναι κυρίως ενδογενής.

Είναι, συνεπώς, επιτακτικά αναγκαία για την έξοδο της χώρας από το τέλμα και για μια αξιοπρεπή πορεία της στο σύγχρονο ανταγωνιστικό κόσμο η ανασύνταξη των ενδογενών δυνάμεων και η χάραξη εθνικής στρατηγικής. Για να δρομολογηθεί όμως η διαδικασία ανασύνταξης, επιτάσσεται η διεκδίκηση της άμεσης μείωσης και η αναδιάρθρωση της αποπληρωμής του δημόσιου χρέους, όπως άλλωστε έχει ιστορικά συμβεί και σε άλλες περιπτώσεις στον ευρωπαϊκό χώρο. Η οικονομία και η κοινωνία πρέπει να αναπνεύσουν. Οι στόχοι που θα τεθούν και ο οδικός χάρτης πρέπει να υπηρετούν πρωτίστως τα εθνικά και ακολούθως τα συμφέροντα των ανά τον κόσμο «εταίρων», «συμμάχων» και «φίλων». Όσον αφορά την οικονομία, το σχέδιο πρέπει να υπερβαίνει τη «θεραπευτική αγωγή» των εταίρων και δανειστών μας. Ο πυρήνας του πρέπει να εμπεριέχει ως βασικά συστατικά την ανάταξη της εθνικής αξιοπρέπειας, τη διασφάλιση και προώθηση των στρατηγικών συμφερόντων του ελληνισμού σε ένα περιβάλλον γεωπολιτικής αβεβαιότητας, την ασφαλή πορεία της χώρας στο σύνθετο και ρευστό παγκόσμιο περιβάλλον· την αναθεώρηση πολλών σημείων του αξιακού συστήματος, την προώθηση μιας κουλτούρας κοινωνικής και πολιτικής συνεννόησης, τη σφυρηλάτηση της εθνικής ομοψυχίας· την παραγωγική ανασυγκρότηση με προσαρμογή του αναπτυξιακού προτύπου στις υπό διαμόρφωση νέες συνθήκες σε πλανητικό επίπεδο, τη δόμηση μικρού κράτους ποιότητας και αποτελεσματικότητας, το σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών με τις οποίες θα επιδιώκεται ο συγκερασμός οικονομικής αποτελεσματικότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης, με εναρμόνιση των συμφερόντων των κοινωνικών τάξεων και ομάδων· την έμφαση στις νέες πηγές ανάπτυξης, στην εκπαίδευση, στην έρευνα, στην καινοτομία και στην επιχειρηματικότητα. Οι καιροί ου μενετοί.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τους οικονομολόγους κ.κ. Χρήστο Καραπλή (MSc) και Χρήστο Τριαντόπουλο (διδάκτορα) για τις γόνιμες συζητήσεις τις οποίες είχαμε και για τα χρήσιμα σχόλιά τους κατά τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας εργασίας.

A0%CE%A1%CE%9F%CE%AB%CE%A0%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5+2014.pdf, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 26/3/2014.

Υπουργείο Οικονομικών (2009). *Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2010*. Αθήνα, Υπουργείο Οικονομικών. Προσβάσιμο στο <http://www.minfin.gr/budget/2010/proypr/index.html>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 26/3/2014.

Υπουργείο Οικονομικών (2005). *Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2006*. Αθήνα, Υπουργείο Οικονομικών. Προσβάσιμο στο <http://www.minfin.gr/budget/2006/proypr06/>, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 26/3/2014.

Υπουργείο Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Γενική Διεύθυνση Θησαυροφυλακίου και Προϋπολογισμού (2009). *Κρατικός Προϋπολογισμός 2009 – Πορεία Εκτέλεσης*. Αριθμός Δελτίου 12, Δεκέμβριος 2009.

Υπουργείο Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Γενική Διεύθυνση Θησαυροφυλακίου και Προϋπολογισμού (2007). *Κρατικός Προϋπολογισμός 2007 – Πορεία Εκτέλεσης*. Αριθμός Δελτίου 12, Δεκέμβριος 2007.

Υπουργείο Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Γενική Διεύθυνση Θησαυροφυλακίου και Προϋπολογισμού (2006). *Κρατικός Προϋπολογισμός 2006 – Πορεία Εκτέλεσης*. Αριθμός Δελτίου 12, Δεκέμβριος 2006.

Υπουργείο Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Γενική Διεύθυνση Θησαυροφυλακίου και Προϋπολογισμού (2005). *Κρατικός Προϋπολογισμός 2005 – Πορεία Εκτέλεσης*. Αριθμός Δελτίου 12, Δεκέμβριος 2005.

Alogoskoufis, G. (1995). "The Two Faces of Ianus: Institutions, Policy, Regimes and Macroeconomic Performance in Greece". *Economic Policy*, vol. 10, no 20, pp. 149-192.

European Commission (2013). Annual Macro-economic Database. Προσβάσιμο στο http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco//user/serie/SelectSerie.cfm.

Moore, J. M. (2013). "Goldman Would Refuse Another Greece Swap, Sherwood Says". Άρθρο στο [Bloomberg.com](http://www.bloomberg.com/news/2013-11-22/goldman-would-refuse-another-greece-swap-sherwood-says.html), προσβάσιμο στο <http://www.bloomberg.com/news/2013-11-22/goldman-would-refuse-another-greece-swap-sherwood-says.html>.

Διαδικτυακοί τόποι

www.bloomberg.com

www.wikipedia.com